

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Alena Plšková

Vypracovala:
Jitka Říhová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno 12.04.2010

.....
Jitka Říhová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Jitka Říhová

Obsah:

Úvod	2
1 Výchova – vybraná pojetí a základní pojmy	5
1.1 Výchova dětí v naší společnosti a legislativní úprava	7
1.2 Výchovné cíle	12
1.3 Výchovné prostředky	13
1.4 Výchovné styly	19
2 Fyzické tresty	20
2.1 Historie v oblasti ukládání tělesných trestů	20
2.2 Druhy a charakteristika tělesných trestů	21
2.3 Právní úprava k tělesným trestům v rámci legislativy ČR	22
2.4 Rizika fyzických trestů a možnosti prevence	23
3 Psychické tresty a zákazy	25
4 Názory na výchovu dětí a užívání trestů v zahraničí	27
5 Postoje a názory k výchově dětí a jejich trestání v ČR	32
6 Praktická část	36
6.1 Cíle práce a průzkumu, stanovení hypotéz	36
6.2 Charakteristika souboru respondentů, metody organizace průzkumu	37
6.3 Výsledky průzkumu, vyhodnocení hypotéz	39
6.4 Presentace výsledků průzkumu	55
Závěr	57
Resumé	59
Anotace	60
Seznam použité literatury	61
Seznam příloh	65

Úvod

„Ohrožené dítě potencionálně ohrožuje svět - může z něho totiž vyrůst člověk, který nejenže se nebude podílet na stavbě tohoto světa, protože se tomu nenaučil, ale který bude jeho zkázou, protože ho nenávidí za všechny křivdy, které mu způsobil“.

Zdeněk Helus

(memento z knihy Vyznat se v dětech)

Problematika oprávněnosti používání trestů v rodinné výchově, a především trestů fyzických, je v současné době v České republice velmi diskutovanou otázkou. Spory a diskuse jsou vedeny nejen v odborných kruzích, ale také v rámci široké veřejnosti.

Názorově se pak naše společnost rozdělila na několik táborů, které shromažďují argumenty pro svá tvrzení.

Také já jsem začala o této problematice více přemýšlet. Mám pro to několik důvodů, především pak ten profesní.

V současné době totiž pracuji na oddělení sociálně právní ochrany dětí na Městském úřadě ve Svitavách. Setkávám se zde s případy dětí, které jsou ze strany rodičů trestány, a to jak fyzickými, tak i psychickými tresty, ale také s těmi, u kterých přerostl běžný rodičovský trest v daleko závažnější jednání, a to týrání. Jsou to vždy velmi smutné příběhy a někdy končí i tragicky. Často se stává jediným řešením, že dítě odchází z původní rodiny do ústavní výchovy. Problematické je však to, že tyto děti později odmítají možnost odejít do pěstounské rodiny, protože jsou již nedůvěřivé a bojí se, že v nové rodině by se situace opět opakovala. Je to potom o zdoluhavé a náročné práci psychologů, sociálních pracovníků, v některých případech i dětských psychiatrů, aby dítěti dali novou naději a přesvědčili je, že je někdo dokáže mít rád. Moje profese mi umožnila udělat si na trestání dětí nový náhled, než jsem ho měla jen z pozice rodiče.

Dalším důvodem mého zájmu o toto téma je, že rekapituluji, zda jsem sama dobrým rodičem, když jsem používala ve výchově svých dcer tresty, a to i tresty fyzické.

Vyrůstala jsem v době, kdy tělesné tresty byly vnímány jako běžný výchovný prostředek. Osobně jsem byla trestána jak tresty tělesnými, tak i psychickými včetně různých zákazů. Sama jsem byla v dospělosti rozhodnuta, že nikdy tělesný trest u svých dětí nepoužiji. Člověk mění, ale život mění. Při výchově svých dětí jsem však použila fyzických trestů opravdu výjimečně a jednalo se o zásah spíše symbolický, např. stisk ruky, plácnutí přes ruku.

Dnešní děti vyrůstají již v demokratických poměrech. Budou to právě ony, kdo budou udávat směr ve výchově další generace. Proto mě zajímají jejich názory na ukládání trestů a především k možnému vyslovení se zákazu tělesných trestů v naší republice.

Ve své práci se budu zabývat využíváním výchovných prostředků, trestů a odměn, pouze v rodině, protože rozsah práce mi neumožňuje, abych sledovala tuto problematiku i v jiném prostředí, např. školním.

Určitě pro mě i ostatní bude zajímavé také to, jak dnešní děti vnímají nejen tresty, ale i odměny. Doplněním pak určitě bude, který trest je z jejich hlediska považován jako nejvíce ponižující a která odměna je pro ně nejpříjemnější.

Cílem práce je nejen zjištění, jaké druhy trestů používají rodiče ve výchově svých dětí nejčastěji, ale i to zda jsou děti také odměňovány. Výsledkem průzkumu by také mělo být to, jak děti vnímají fyzické a psychické tresty, a které druhy odměn preferují (materiální nebo sociální). Měla by být také zodpovězena otázka, zda děti podporují úplný zákaz fyzických trestů a jaký je jejich názor na používání tohoto výchovného prostředku v budoucnosti, tedy u jejich potomků. Využití poznatků bych pak spatřovala v možnosti informovanosti odborníků, zabývajících se problematikou výchovy dětí, s tím, že by mohli lépe působit na rodiče (vychovatele), ale také děti, a to prostřednictvím konkrétních projektů v rámci preventivních akcí. Zde vidím velký prostor pro organizace a občanská sdružení, které se zabývají především primární

prevencí a sekundární prevencí. Určitě využiji získaných informací i ve svém zaměstnání.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Část teoretická se skládá z pěti kapitol a jsou zde shrnuty poznatky získané studiem literatury a dalších pramenů. V kapitolách jsou vysvětleny základní pojmy z oblasti výchovy dětí, používání výchovných prostředků se zaměřením na tresty a odměny, názory a postoje na tuto problematiku v zahraničí a v naší republice. V praktické části jsou pak popsány cíle průzkumu, stanoveny hypotézy, vyhodnoceny výsledky průzkumu. V závěru je provedeno celkové zhodnocení toho, jestli byly splněny cíle práce.

Propojení mé práce se sociální pedagogikou vidím v tom, že pro výchovu dětí je důležité nejen prostředí, kterým jsou ovlivněny, ale i výchovné prostředky, kterými je na ně působeno. Problematika nadměrného trestání se může projevit v možném rizikovém a potencionálně deviantním chování jedince, což se poté stává problémem nejen jednotlivce, ale i jeho rodiny a celé společnosti.

1 Výchova – vybraná pojetí a základní pojmy

Výchova je charakteristická svým záměrným a cílevědomým působením, které se odráží ve všestranném formování osobnosti člověka.

Je nezbytné zdůraznit, že výchova patří ke specificky lidským činnostem a působí permanentně, tzn., že člověk je jejímu působení vystaven trvale, provází ho celým životem, ve většině případů tedy dětstvím, dospělostí i stářím.

Myšlenkám, jak správně vychovávat děti, zasvětil celý svůj život a své didaktické dílo J. A. Komenský. Je třeba říci, že on sám znal a uznával význam fyzických trestů ve výchově. Ve svém díle Didaktika říká, že: *„výchova bez kázně, je mlýn bez vody, neboť odejmeme-li mlýnu vodu, musí se zastavit, kázně máme užívatí ne proto, že někdo zhřešil (neboť nelze změnit, co se stalo), nýbrž aby později nehřešil. Máme kázně užívatí s poctivostí a upřímností, aby sám ten, proti komu se jí užije, pozoroval, že se postupuje proti němu k jeho dobru ..., přijímal ji jako hořký lék, který podává lékař“*. (Mádrová, 1998, s. 49)

Z hlediska pedagogického se výchova vymezuje různě. Nejobecněji je chápána jako činnost, která zprostředkovává v rámci společnosti předávání kulturních hodnot z předků na další generaci, tedy potomky. Dochází k tomu prostřednictvím rodinné výchovy, a to již od nejútlejšího věku dítěte. Děti jsou předávány jak vzorce, tak i normy chování, komunikační dovednosti a rituály, ale také třeba hygienické návyky. Výchova se v pedagogickém pojetí stává hlavní složkou procesu socializace, tedy celoživotního procesu utváření člověka v bytost společenskou. Tento proces probíhá ve vzájemné interakci jednatelce a společnosti a jeho cílem je integrace jedince do společnosti. Uskutečňuje se sociálním učením.

Pedagogové rozlišují výchovu rozumovou, která rozvíjí intelekt člověka, mravní výchovu, zaměřenou na utváření systému norem a hodnot jednatelce, ale i další formy výchovy, jako je např. výchova umělecká nebo tělesná. V pedagogice je také pojem výchova spojován s pojmem vzdělávání. Vzdělávání je pak vymezeno jako proces záměrného, organizovaného osvojení si jak dovedností, tak i postojů,

a to prostřednictvím vyučování. V teoretickém výkladu lze sice výchovu a vzdělávání oddělit, ale z praxe vyplývá, že každý učitel v rámci výkonu své profese plní obě funkce, tedy výchovnou i vzdělávací. (Průcha, 2006)

Pařízek uvádí, že: „*výchova je záměrná, soustavná, cílevědomá činnost, sledující projektování a utváření člověka. Je to zvláštní druh lidské činnosti, zaměřené cíleně a organizovaně na utváření tělesných a duševních stránek člověka, a to v souladu s požadavky a úkoly, které na něho klade společnost na určitém stupni historického vývoje. V jejím procesu si člověk osvojuje poznatky nashromážděné minulými generacemi, kulturní dědictví předcházejících pokolení, hodnotové orientace, společenské normy, jimiž jsou regulovány mezilidské vztahy, ale zároveň i metody řešení úkolů, které přináší život ve společnosti, a způsoby chování, jimiž se člověk do společnosti integruje. Jedná se tedy o činnost sociální, mnohostranně společensky podmíněnou.*“ (Pařízek, 1994, s. 8)

Z pohledu Matějčka je pak výchova „*tvořivé dílo! Kus pradávných instinktů do nás vložených matkou přírodou před úsvitem dějin, trochu naší lidské naivity, trochu praxe našich prababiček, kus vážné vědy a velký kus umění. A to všechno podloženo láskyplným vzájemným vztahem mezi dítětem a těmi, kdo si zaslouží označení ‚jeho lidé‘* “. (Matějček, 1994, s. 7)

Prekopová pak připomíná emocionální stránku výchovy a zdůrazňuje, že výchova bez lásky je jen drezurou. Upozorňuje na to, že „*výchova znamená investovat bez pomýšlení na návratnost. Je to láska bez ohledů. Znamená dát se plně k dispozici, aniž by se člověk vzdal. Vychovávat dítě znamená především přijmout ho plně se všemi jeho zvláštnostmi dětského vědění a milovat ho. Výchova je záležitostí srdce a trpělivosti*“. (Prekop, 2001, s. 19)

Pokusila jsem se jen o malý průřez definování pojmu výchova a jen mě mrzí, že rozsah mé práce mi nedovoluje, abych se tomuto tématu věnovala více. Určitě by si řada dalších autorů zasloužila, aby byla citována. Já sama osobně považuji výchovu za jednu z nejnáročnějších činností, kterou jsem v životě realizovala, a to jak vztahu ke svým dětem, tak i k ostatním lidem. Chyba ve výchově může totiž zásadním

způsobem ovlivnit další vývoj člověka a může jít o takové pochybení, které se již nedá napravit. Mohla bych ze své praxe na sociálním odboru uvést ne jeden příklad.

Také bych chtěla zdůraznit, že vřele souhlasím s názorem Prekopové, která připomíná, že výchova je i záležitostí srdce a trpělivosti.

1.1 Výchova dětí v naší společnosti a legislativní úprava

Problematika výchovy dětí v naší společnosti po roce 1989 není zdaleka jednoznačná, jak by se mohlo zdát. V souvislosti se změnou společenského řádu došlo nejen k pozitivním změnám, ale v některých směrech se situace zhoršila. Děti jsou vystaveny daleko většímu tlaku, než tomu bylo v minulosti. Odborníci, kteří se zabývají péčí o děti, upozorňují na nové společenské jevy, se kterými dřívější generace neměla prakticky zkušenosti. Na jedné straně přináší civilizační pokrok technický rozvoj, který dětem zprostředkovává nové podněty a zážitky, na druhé straně vlastně tento pokrok způsobuje problémy spojené s nárůstem hyperaktivních dětí, dětí motoricky neklidných či dětí s neurotickými potížemi.

Mnohé problémy ve výchově dětí v naší společnosti způsobují masová média. Rozvoj výpočetní techniky – počítačů, především však možnosti internetu, mají nezanedbatelný vliv. V souvislosti s tímto fenoménem se objevil nový druh zákazu ze strany rodičů, a to zákaz přístupu k počítači, což děti vnímají velmi negativně.

Na konci 20. století se u nás, ale i v ostatních vyspělých zemích, rozrůstá skupina tzv. ohrožených dětí. Nejde však jenom o stav ohrožení vnějšími škodlivými vlivy, kterými jsou např. vzrůstající násilí ve společnosti, ale jedná se samozřejmě i o podmínky života v současné společnosti. Dnešní trend směřuje k ekonomickému zajištění dítěte a zapomíná na potřeby dítěte v oblasti citové. V rodinách je tímto způsobem kompenzováno, že rodičům v rámci zajištění ekonomického blahobytu, nezbyvá již čas na jejich vlastní dítě. (Kraus, 1999)

Vaníčková vidí situaci ve výchově dětí v naší společnosti obdobně. Zdůrazňuje, že výchova dětí se v současné době *„odvozuje od bohatství rodiny, společnosti, a proto je asi pochopitelná změna, ke které došlo v posledním století. Změnil se kvantitativně*

přístup k plození potomstva na kvalitativní – ne hodně dětí s malou péčí, ale málo dětí s maximální možnou péčí. Dětem se zabezpečuje veškerá péče a komfort, k dispozici je velký výběr zájmových aktivit, hraček, zábavy nových informací a zkušeností. Tak se vytrácejí přirozené formující principy, jakými jsou umění kooperovat, pocit sounáležitosti atd., a dítě, které vyrůstá jako jedináček nebo s jedním sourozencem, je ochuzeno o řadu nesdělitelných sociálních situací. Většinou doma komunikuje jen s dospělým a výchova vrstevníky se vytrácí. Velké změny do výchovy dětí přinesl technický pokrok. Obraz života se pro děti mění a tuto skutečnost je třeba ve výchově reflektovat a respektovat“. (Vaníčková, 2004, s. 20 – 21)

Prvním a nejdůležitějším socializačním prostředím (pokud se nejedná o dítě v ústavní výchově) je pro dítě samozřejmě rodina. Bývá označována jako primární skupina, protože v ní dochází k prvním základním procesům socializace, dítě je s ní navíc emocionálně spojeno. Socializací pak rozumíme přejímání způsobů chování, názorů a hodnot. (Kern, 1999)

Z hlediska průběhu socializace má samozřejmě nezpochybnitelný význam to, jak se rodině daří vypořádat s funkcemi, které jsou zásadní. Rodina má tedy plnit funkci: biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomickou, ochrannou, socializačně-výchovnou, rekreačně-relaxační, emocionální. Z pohledu, jak se rodině daří naplňovat jednotlivé funkce, označujeme rodinu za **funkční** (funkce jsou plněny přiměřeně), **dysfunkční** (některé funkce nejsou plněny dostatečně, ale život rodiny ještě není zásadně ohrožen) a **afunkční** (nejsou zvládnuty základní funkce, rodina je vnitřně rozkládána a ohrožuje zásadním způsobem vývoj dítěte). (Kraus, 2008)

Nad pojmem dítě se lze zamyslet z mnoha hledisek. Může to být z hlediska právního, psychologického, sociologického, pedagogického a mnoha dalších.

Podle Krause se můžeme s pojmem dítě setkat v rámci periodizace lidského věku, která je prezentována především v sociologii, a to v kategorii dětství. Dětství pak charakterizuje jako „*etapu, ve které se rozhoduje o celé osobnosti, kdy se budují základy života jedince. Na druhou stranu lze říci, že dětství každého je takové, jaké je prostředí a celá společnost, v níž se dětství dané osobnosti realizuje. Dítě sice nemá ve společnosti ještě pevné místo, ale vztah ke společnosti se uskutečňuje*

zprostředkovaně především přes rodinu, školu, obec atd.“. Tuto etapu v podstatě ukončuje získání občanského průkazu. (Kraus, 1999, s. 69)

Také vývojová psychologie, zaměřující se na vývoj člověka v jednotlivých fázích lidského života, se samozřejmě zabývá obdobím dětství, na které zcela logicky navazuje období dospělosti. Přesné vymezení, kdy končí dětství a kdy začíná dospělost, není zde jednoznačné. Neexistuje žádný specifický mezník nebo rituál, a tak zůstává jediným hmatatelným faktorem hledisko právní, a to dosažení zletilosti.

Dětství se pak dělí do dalších skupin, a to na období novorozeneckého, kojeneckého, batolecího, předškolního, školního (zakončeného pubescencí) věku a období adolescence. Nejkratším obdobím je období novorozenecké, které trvá přibližně jeden měsíc.

Vzhledem k tomu, že se v průzkumu postojů k fyzickým a psychickým trestům u dětí chci dotazovat na tuto problematiku dětí ve věku kolem 15 let, kteří ještě plní povinnou školní docházku, chtěla bych se tedy alespoň zastavit u kategorie dětí staršího školního věku.

Toto období bývá označováno jako pubescence a navazuje na období středního školního věku. Trvá přibližně do 15 let věku a souvisí s ukončením docházky na základní škole.

Charakteristické pro toto období je tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozráváním. Důležitá je dále změna způsobu myšlení, kdy dospívající je schopen uvažovat abstraktně, takže předmětem jeho úvah se může stát cokoliv.

Pubescent se začíná osamostatňovat z vlivu rodičů. Značný vliv na něho mají vrstevníci, získává také první zkušenosti v partnerských vztazích.

Dítě v tomto věku končí povinnou školní docházku a volí si zaměření svého budoucího povolání, a to pokračováním ve vzdělávacím procesu na úrovni odborného, středního odborného nebo středoškolského studia.

Začíná uvažovat o tom, jaký by svět, ve kterém žije, mohl být, respektive, jaký by být měl. V úvahách se objevuje systematickosti, dovede si již vytvořit hypotézu a tu postupnými kroky buď vyloučit, nebo potvrdit. Dovede již různé myšlenky kombinovat a integrovat. Ve svých projevech je také značně kritický. Pubescent je schopen říci svoji představu o budoucnosti, tedy jak si svoji budoucnost sám představuje, čeho by chtěl v životě dosáhnout a jak by chtěl žít. Uvažuje o různých aspektech, ve kterých žije a které ho ovlivňují, a dokáže zobecnit určité principy fungování okolního světa.

Někdy je však ve svých názorech příliš radikální a nemá chuť ke kompromisům. (Vágnerová, 2000)

Právní pohled na pojem dítěte se prolíná mnoha důležitými právními předpisy, které také odpovídají různému náhledu na problematiku dítěte (např. dítě jako subjekt nebo objekt trestního práva).

Úmluva o právech dítěte¹ vymezuje v článku 1, že dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší než osmnáct let, tedy osoba nezletilá, pokud není zletilosti dosaženo dříve. V našem právním systému je dosažení zletilosti upraveno v občanském zákoníku. Před dosažením osmnáctého roku věku lze dosáhnout zletilosti pouze uzavřením manželství. Dosažení zletilosti je spojeno se způsobilostí k právním úkonům.

Náš stát si je vědom významu péče o děti a ochrany jejich práv. Přijal v této souvislosti vedle zákona o rodině i další dva stěžejní zákony, a to zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (speciální úprava ve vztahu k trestnímu zákoníku). Ochrana dítěte v širokém měřítku pak zasahuje do dalších právních předpisů, např. školských, zdravotnických.

V zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v § 31 odst. 1) je pak vymezen pojem rodičovské zodpovědnosti jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, přičemž dle odst. 2 výše zmíněného paragrafu rodiče mají **právo užívat přiměřených výchovných prostředků**, při zachování důstojnosti dítěte a bez toho, aby byla jakýmkoliv způsobem ohrožena výše uvedená pravidla pro zdárný vývoj dítěte.

¹ Úmluva o právech dítěte byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku, v platnost vstoupila na základě svého článku 49 odst. 1 dnem 2. září 1990. S Úmluvou vyslovilo souhlas Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky (ČSFR) a ratifikoval ji prezident republiky, v platnost vstoupila pro ČSFR dnem 6. února 1991. Dnem 1. ledna 1993 přešla na oba nástupnické státy, Českou republiku a Slovenskou republiku.

Nelze nezmínit postavení dítěte v rovině trestně právní, a to jak z hlediska poškozeného (touto oblastí se budu zabývat v dalších kapitolách), tak i z hlediska pachatele protiprávního jednání. V případě protiprávního jednání je poté nahlíženo na dítě ze dvou pohledů a rozhodujícím měřítkem je trestně právní odpovědnost. Dítě do 15 let věku trestně odpovědné není, hledí se na něho jako na nezletilého a čin, kterého se dopustilo, je označován jako čin jinak trestný. Zatímco osoba starší 15 let a mladší 18 let, je označována za mladistvou, a spáchaný čin je označován jako provinění. Vedle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zde platí specializovaný zákon, a to právě zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Předmětem mého zájmu je především výchova dítěte v primárním prostředí, tedy v rodině. Zajímá mě tedy, jaké výchovné prostředky jsou používány právě v této skupině a výchovnými prostředky ve školních institucích se nezabývám, i když vzájemné porovnání obou prostředí by bylo určitě zajímavé. V rodině došlo k řadě změn, které vždy nejsou ku prospěchu dítěte. Na rodiče je vyvíjen v dnešní době silný ekonomický tlak, hrozba nezaměstnanosti se nyní může týkat každého. Rodiče tráví více času v zaměstnání, než tomu bylo v minulosti, a jsou pod větším psychickým tlakem. V rodině často vážně komunikace a volný čas rodiče s dětmi tráví společně pouze sporadicky. S prodlužováním odchodu do důchodu se také mění role prarodičů, kteří dříve měli větší možnost věnovat se svým vnoučatům.

Pokud bych měla vyjádřit názor na výchovu dětí v naší společnosti, tak bych především velmi kriticky zhodnotila nepříznivý vliv médií na dnešní generaci dětí. Podle mě přispívají k převrácení tradičních hodnot, kdy hlavním hlediskem je nyní u značné části dnešní mládeže zaměření na materiální stránku a zajímá je především ne to, co člověk umí, ale co má a jak vypadá.

Navíc hodnotím jako nepříznivé to, že dochází k nezdravému prosazování se na úkor ostatních (tzv. „jít přes mrtvoly“).

Jestli bych pak měla zhodnotit právní ochranu našich dětí, tak zde si myslím, že naše právní předpisy jsou v převážné míře v souladu s mezinárodními předpisy, ke kterým se naše republika zavázala, a hodnotím je jako velmi dobré. Jako pracovník orgánu sociálně právní ochrany bych určitě byla ráda, aby se některé věci ještě prosadily, ale na druhou stranu vím, že je to o tom, jak se naučíme se zákony pracovat a ve prospěch dětí jich používat. Snad bych měla ještě jednu malou výhradu, a to v tom směru, že bychom měli učit děti nejen znát svá práva, ale také znát své povinnosti.

1.2 Výchové cíle

Vždy je třeba si uvědomit kam, kdy a k čemu chceme ve výchově dojít. K tomuto účelu slouží výchovné cíle.

Výchovné cíle se také odvíjejí ze vztahu žebříčku hodnot společnosti, a proto jsou rozdílné v různých kulturách. V demokratické společnosti nejsou děti nuceny k naplňování určitých cílů, ale vychází se mnohem více ze vzájemného spolupůsobení vychovávajícího a vychovávaného. (Kern a kol., 1999)

Matějček zdůrazňuje, že ve výchovných cílech máme vždy nějaký systém a také pořadí důležitosti. Lze je vidět z časového hlediska i z hlediska velikosti cílů. Cíle velké a vzdálené, určují směr našeho snažení, ale ty malé a konkrétní jsou ty, se kterými denně žijeme. Mohou být krátkodobé, ale i dlouhodobé (životní). Obecně si vychovávající klade za cíl vychovat z dítěte dobrého a rozumného člověka. (Matějček, 1994)

Názory na cíle výchovy v rodině jsou různorodé, ale rozhodně by mělo platit, že *„cílem výchovy v rodině není dítě slepě poslušné a bez úvahy se podrobující nařízením, ale dítě, jež vyroste v člověka myslícího, který hledá pravé životní hodnoty a je schopen mezi nimi volit. Smysl má jedině výchova vedoucí k vytvoření vnitřních morálních zásad, které dítě i později dodržuje z vlastní vůle a také kvůli tomu, že je samo považuje za správné“*. (Mádrová, 1998, s. 60)

Nemohu než souhlasit s tím, že cíle vychovávajících se mohou diametrálně lišit od toho, co si přeje vychovávaný. Do svých představ často vychovávající zařadí to, co se jemu samotnému nepodařilo splnit a tak očekává, že jeho sen se naplní u potomka. Je pravda, že dítě musí být v některých případech usměrněno, ale nemělo by to být pouze direktivním způsobem, ale způsobem, který umožňuje diskusi a toleruje jeho schopnosti, respektuje jeho nadání.

1.3 Výchovné prostředky

K dosažení výchovného cíle, ke kterému směřuje v rámci výchovného procesu vychovávající směrem k vychovávanému, lze použít celou řadu výchovných prostředků. Těmi jsou pak nejrůznější metody nebo techniky, jako např. poučení, vysvětlení, přesvědčování, informování, kladení požadavků a kontrola jejich plnění, osobní příklad vychovatele, odměny a tresty. Mezi ty nejběžnější patří právě posledně zmíněné, odměny a tresty.

Matějček označuje výchovné prostředky jako podněty z prostředí, které mají vést k žádoucím změnám v chování dítěte dle představ vychovatele a také k tomu, v jakých formách by se toto chování mělo ustálit. (Matějček, 1994)

Odměny

Za odměny označujeme takové působení vychovávajících, které je spojené s určitým chováním vychovávaného a které nejen vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání, ale přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, ale i pocit libosti a radosti. (Čáp, Mareš, 2001)

Odměnami nejsou jen hmotné, materiální požitky (dárky, finanční hotovost), ale i odměny sociální, podtrhující zaměření emoční a morální (projevení zájmu o dítě a jeho ocenění, nabídnutí oblíbené činnosti, prosté pohlazení, pochvala). (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Odměnou však není v pravém slova smyslu to, co dítě dostává, ale co samo jako odměnu cítí a prožívá.

Obecně platí, že odměny jsou účinnějšími prostředky než tresty. Rozhodně by jich však nemělo být nadužíváno, protože pak mohou působit kontraproduktivně. Pokud se dítě naučí, že za každou dobře vykonanou činnost dostane vždy nějakou materiální odměnu, může to v něm upevnit postoj a návyk, že vše co dělá, je kvůli odměně, nikoliv z potřeby osvojení si dovedností, znalostí, radosti z toho, že něco dokázalo.

Odměna by se také měla odvíjet od věku dítěte, jeho přání a zájmů, samozřejmě pokud je to finančně úměrné. Matějček uvádí, že pokud je odměna dítěti vnucována, ale jemu osobně nepřináší nic příjemného, nemá žádnou výchovnou hodnotu, ale naopak snižuje vychovatele v očích dítěte, což může mít velmi negativní dopad. (Matějček, 1994)

Podle Čápa je *„odměna takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání a přináší vychovávanému uspokojení některých potřeb, libost, radost“*. (Čáp, Mareš, 2001, s. 253)

Matějček k této otázce dodává, že největší odměnou dítěti by mělo být pomyslení, že udělalo radost tomu, kdo ho má rád, a nějaký dárek by měl být spíše jakýmsi symbolickým bonusem. (Matějček, 1986)

Zajímavé je, jak odměna může působit. V kladném slova smyslu navozuje uklidnění a pocit jistoty, podtrhuje sebevědomí – uvědomění si hodnoty vlastního „já“, podporuje kladné vztahy, dodává chuť do další práce, zvyšuje pocit odpovědnosti, přispívá k vzájemnému porozumění si, zvyšuje aktivitu, znesnadňuje používání podvodů a lží, pomáhá překonávat obtíže a překážky, vede k rozvoji optimismu a zvýšení tolerantnosti, pomáhá lépe snášet možný neúspěch. (Mádrová, 1998) Negativně pak může působit, pokud je odměna poskytována za každou maličkost a je neúměrně finančně náročná.

Matějček také varuje před bezhlavým odměňováním dětí, protože dítě pak nemá co chtít, nemá se na co těšit a co si zasloužit. Materiální obohacování pak může přinášet

naopak psychické ochuzení. Rodiče, kteří se stávají služebníky a vykonavateli každého přání dítěte nebo jeho rozmaru, nemohou mu současně být oporou v nejistotě, rádcem ve složitých situacích, pomocníkem při životních těžkostech. Dítě se pak často stává bytostně nejisté a z této nejistoty si pomáhá provokacemi, prosazováním svých nápadů, neurotickými projevy, ale často i agresivitou, kterou někdy obrací i vůči rodičům. (Matějček, Dytrych, 2002)

Tresty

Definici trestu charakterizuje výstižně Matějček: „*Trest zajisté není to, co jsme si jako trest pro dítě vymysleli, ale to co dítě jako trest prožívá. Onen nepříjemný, tísnivý a zahanbující, ponižující pocit, kterého bychom se chtěli co nejdříve zbavit a kterému bychom se chtěli rozhodně pro příště vyhnout. Může se stát – a naštěstí se tak skutečně většinou děje – že je v podstatě shoda mezi tím, co vychovatel za trest pokládá a co dítě jako trest přijímá*“. (Matějček, 1994, s. 26)

Tresty mohou mít různou podobu, jedná se o tresty fyzické, psychické, včetně různých druhů zákazů. V některých případech může mít trest pozitivní charakter, ale v některých případech, např. u silného fyzického trestu, naopak vyústí až v týrání dítěte a může mu způsobit i újmu na zdraví.

Matějček uvádí, že trest má v podstatě **tři hlavní funkce**:

1. napravit škodu,
2. zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo,
3. zbavit viníka pocitu viny.

Pokud budeme vycházet z první funkce, musí vychovávající vždy zvážit, kdy daná situace vyžaduje opravdovou nápravu škody v zájmu spravedlnosti a kdy umožňuje věc jednoduše přejít bez dalšího řešení. Je důležité důsledně požadovat na dítěti, aby např. uklidilo, to co rozházelo, případně opravilo, pokud je to v jeho silách, co rozbilo, a možná je i finanční náhrada škody, např. z ušetřeného kapesného. V posledním případě je však třeba jednat obezřetně, a to z toho důvodu, aby to dítě nevnímalo jako akt násilí, ale naopak jako akt spravedlnosti.

Druhá funkce je pak založena na tom, že dítě se učí minulou špatnou zkušeností. Předpokládá se, že když určité jednání provází pravidelně nepříjemný zážitek, dítě se napříště takového chování vyvaruje. Toto však většinou neplatí u dětí, jejichž schopnost učit se ze zkušenosti je skutečně snižena, což jsou děti, které např. trpí psychickou deprivací, děti s lehkou mozkovou dysfunkcí, děti hyperaktivní, osobnostně nezralé, děti se sklonem k neurotickému vývoji.

Třetí funkce odráží skutečnost, že trest má určitou úlohu léčebnou. Výchovný přestupek v určitém smyslu vyvolává pocit odcizení mezi dítětem a vychovávajícím. Předpokladem však je, že dítě si je svého provinění vědomo a prožívá pocit viny, protože jinak by byl trest vnímán jako pouhý akt násilí. Tento pocit viny je však nutné z dítěte co nejdříve sejmout. Odložení trestu na pozdější dobu může být pro dítě velmi traumatizující, a to i v případě, že je mu nakonec odpuštěno. I v trestu musí být vyjádřen pozitivní vztah k dítěti, dítě musí vědět, že ho vychovávající osoba má ráda. Musí si hlavně prožít pocit osvobození a pocit smíření. Na toto pak lze dále výchovně navázat. Pokud by však dítě vnímalo trest jako násilí nebo mstu vůči své osobě, potom dochází k tomu, že výchovná situace se jen zhoršuje, což by mělo být výstrahou před neuváženými tresty. (Matějček, 1994)

Tresty ve výchově jsou za určitých podmínek nutné a mohou pozitivně působit. Tvrdí se, že i zastánci tzv. volné výchovy uznávají přirozené tresty. Mezi pozitiva se řadí to, že trest učí dítě rychleji rozlišovat, co je správné a co není, když za dobré je odměněno a za špatné pokáráno. Dále je vnímáno jako příznivé to, že trest pomáhá potlačit nežádoucí chování, což je důležité zvláště v případech, kdy by mohlo jít o ohrožení života či zdraví dítěte, případně k ohrožování jiných dětí samotným dítětem (ubližování druhým dětem).

Tresty by se však mělo šetřit a diferencovat je, protože mohou vyvolat negativní reakci. Navíc mohou způsobit silné emoční reakce, v podobě strachu a úzkosti.

Dále se často zdůrazňuje, že trest sice může potlačit negativní chování, ale sám o sobě dítě neučí, jak je to správné udělat, toto se projeví teprve ve spojení s odměňováním pozitivního chování. Není také výjimkou, že trest vede dítě k tomu, že se snaží spíše o to, aby jeho chování nebylo prozrazeno, než aby tohoto jednání zanechalo. Jedná se např. o to, když je trest ukládán za špatnou známku, dítě se snaží situaci řešit zalháním, schováním či fingovanou ztrátou žákovské knížky.

Pokud je trest ukládán velmi často a jestliže je příliš hrubý, může být definitivně narušen vztah dítěte k vychovávajícímu.

V některých případech se může stát trest i odměnou, což je velmi špatná varianta. Dítě se totiž může snažit tímto způsobem na sebe strhnout pozornost a právě tato pozornost, i když získaná negativním způsobem chování, je pro dítě odměnou.

Velmi neadekvátní jsou také tresty vůči dětem, které nemají možnost změnit své chování, a to díky svému handicapu, např. děti s lehkou mozkovou dysfunkcí, děti s nižším nadáním a poruchami učení.

Navíc trestání může mít i značkový efekt, kterým rozumíme to, že dítě, které je permanentně označováno jako špatné, se v budoucnosti tímto způsobem může skutečně chovat, přijme ho prostě za své.

Nadměrné a přísné trestání se může projevit později tak, že dochází k identifikaci s agresorem, a chování dítěte se stává agresivním. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Je důležité nezapomínat na základní pravidla: *„Trest nemá být pro dítě modelem rodičovské agrese a svědectvím o tom, že vychovatel ztrácí kontrolu nad sebou. Vedení k disciplíně a sebeovládání dítěte je úspěšné prakticky jen tehdy, dochází-li k němu v jistotě vřelých vzájemných citových vztahů“*. (Matějček, Dytrych, 1997, s. 55)

Tresty navíc ničí schopnost empatie v chování dítěte. Jestliže vychovávající reaguje na chování dítěte hněvem, učí dítě jednat bez toho, aby bralo v úvahu pocity druhých. Bez empatie je takřka nemožné, aby dítě přijímalo zodpovědnost za své činy. (Wyckoff, Unellová, 2004)

Je třeba ještě jednou zdůraznit, že odměny a tresty jsou řazeny do základních výchovných prostředků, tedy, že s jejich pomocí máme vést dítě k určitému výchovnému cíli. Účelem trestu však nesmí být hříšníka potopit, ale vytáhnout ho. Nástrojem k tomu by mělo být odpuštění, které nemá povahu odměny, ale osvobození se od napětí z prožité viny, nebo z očekávaného, nebo již prožitého trestu. Odpuštění je pak aktem smíření. (Matějček, 1986)

Matějček upozorňuje: *„Nikdy nic neodpustit znamená jednat necitelně, nelidsky, nevhodně. To jen vytváří propast mezi vychovatelem a dítětem. Vždycky všechno*

a hned odpustit by znamenalo ztrátu autority a ztrátu možnosti dítě vést“. (Matějček, 1986, s. 186)

Pokud bych si měla nyní vybrat, které výchovné prostředky bych preferovala, tak by to určitě byly odměny a zejména ty sociální.

Velmi cenná je, z mého pohledu, především pochvala. Rodič by si měl vždy najít důvod, pro který je možné dítě pochválit a zvýšit mu tak jeho sebevědomí. Pokud si dítě bude v nějaké činnosti věřit, je to pro něho velmi motivující. Je dobré si uvědomit, že co se nám dospělým zdá samozřejmé, jako samozřejmost nemusí vnímat dítě. Na to často zapomínáme, např. v případě, že se dítě velmi dobře učí, nemáme potřebu pochválit ho za pěknou známku. A to je určitě škoda, pro nás i pro dítě.

Na druhou stranu si ale myslím, že ani s pochvalami se to nesmí přehánět a je nutné jich používat uvážlivě. Může totiž dojít k situaci, kdy dítě samo sebe začne vnímat, jako „nejlepšího“, protože získá názor, že ve všech činnostech absolutně vyniká. Začne se nadřazovat nad ostatní vrstevníky a tím se následně dostává do sociální izolace.

Já osobně jsem s pochvalami za výsledky ve škole u svých dětí dost šetřila. Bylo to v souvislosti s tím, že obě dcery dosahovaly velmi dobrých výsledků, po celou dobu docházky, jak na základní, tak i střední škole. Já jsem necítila potřebu je motivovat ke zlepšení jejich školní práce, i když jsem si jejich prospěchu a výsledků vážila a dělaly mi radost. Škoda, že jsem jim to neuměla dát v tomto období více najevo. Dcery přiznaly, že je to hodně mrzelo.

Tuto zkušenost nyní využívám ve své práci. Snažím se získat rodiče k tomu, aby hledali ke svým dětem cestu a naučili se je i vhodně odměňovat, a to nejen materiálně, ale především tak, že svému dítěti budou věnovat svoji pozornost a trávit s ním více volného času.

1.4 Výchovné styly

Výchovný styl můžeme označit jako záměrné a spontánní způsoby chování vůči dítěti, které ovlivňují jeho vývoj.

Rozlišujeme tři základní typy, a to:

- 1) Styl **autoritativní** - klade důraz na absolutní poslušnost dítěte vůči rodiči, podřízení se autoritě rodiče, bezvýhradné uposlechnutí příkazů a zákazů vychovávajícího. V tomto stylu výchovy jsou častěji využívány jako výchovné prostředky právě **tresty**.
- 2) Styl **liberální** - prioritou je ponechání co největší volnosti dítěti bez omezení jeho vlastní aktivity.
- 3) Styl **demokratický** - vychází z toho, že nejdůležitější je respektování samostatného a svobodného rozhodování dítěte o sobě samém, ale samozřejmě s přihlédnutím k věku a předpokládaným následkům jeho jednání. Dítě však současně s tímto přístupem musí poznávat svou odpovědnost vůči ostatním lidem, a to jak v rodině, tak i jinde. Obecně je označován tento výchovný styl jako nejvýhodnější pro zdravý vývoj dítěte, protože těžištěm nejsou tresty, ale především vysvětlování, které je charakteristické tím, že dítě je poučeno o tom, jaké má jeho chování následky pro ostatní, a že se od staršího dítěte vyžaduje vyspělejší chování (tedy je kladen důraz na jeho vyspělost a sebeúctu).

Využívání výchovných stylů není jednoznačné, mohou se překrývat. Proto jsou hledány další postupy při posuzování stylu výchovy, které dovolují kvantitativní odstupňování výchovných postupů rodičů, a to v několika dimenzích, na kterých lze pak popsat vysloveně nevhodné a pro dítě i škodlivé styly výchovy. Do nevhodných stylů výchovy pak můžeme zahrnout především tyto styly výchovy dítěte: výchova rozmazlující, zavrhuje, nadměrně ochranná, perfekcionistická, nedůsledná, dále pak zanedbávající, týrající, zneužívající, deprivující. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Jsem stejného názoru, že v rodinách se jednotlivé výchovné styly prolínají, zvláště pokud se na výchově dítěte nepodílí jen jeden rodič, ale otec i matka, případně další osoby.

2 Fyzické tresty

Definice tělesného trestu, kterou uvádí Vaníčková, naprosto vystihuje celou podstatu tohoto druhu trestu. „*Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. (EPOCH WOLRDWIDE, RADDA BARNEN²)*“.
(Vaníčková, 2004, s. 31)

2.1 Historie v oblasti ukládání tělesných trestů

Pokud se podíváme do dávné historie, určitě nebudeme překvapeni tím, že tělesné tresty byly využívány, a to poměrně v širokém měřítku. Běžně byly používány v Řecku, ale také v Egyptě, a jejich účelem bylo hlavně zajištění a udržení disciplíny. Způsoby trestání se od sebe někdy i velmi výrazně lišily a odpovídaly dané kultuře. Pověstná velmi krutými tresty byla mimo jiné i Sparta, kde byly velmi těžké tresty součástí výchovy vojáků a měly přispět ke zvyšování fyzické zdatnosti a posílení schopnosti sebeovládání.

Formu tělesného trestu jako lehčího způsobu potrestání využívala hojně středověká Evropa a souviselo to i s přístupem k trestům ze strany středověké církve. Přes církve se pak dostaly tresty i do škol, protože jejich vznik byl s církví původně nerozlučně spjat.

Od 15. století došlo postupně vlivem humanismu a renesance k novému náhledu na problematiku tělesných trestů u dětí. Ty sice byly stále tolerovány v rodinné výchově, ale už méně ve školách. U nás bylo zakázáno tělesné trestání ve školách sice od roku 1867, ale dodržování bylo velmi sporadické, a lehčí formy trestání byly ještě dlouhou dobu akceptovány (známe ještě z vyprávění prarodičů výprask rákoskou).

² Britsko-švédská organizace zabývající se ochranou dětí

V současné době již tedy fyzické tresty ve školách a školských zařízeních jsou nepřijatelné, ale v rodinách se této formy trestu nadále užívá. (Lovasová, Schmidtová, 2006)

K ukládání tělesných trestů měl určitě co říci i Jan Amos Komenský. Sám zdůrazňoval, že: „*přísnější kázeňské postupy nesmí být užívány pro nedostatečné znalosti, ale pouze pro potrestání za nemravné chování*“. V této souvislosti je třeba také uvést, že sám osobně varoval před častým používáním přísných tělesných trestů. Trest však jako takový nevyklučoval. (Vaníčková, 2004, s. 17)

2.2 Druhy a charakteristika tělesných trestů

V rodinném prostředí jsou pak často používány tělesné tresty, jako je facka, pohlavek, výprask rukou nebo za použití nějakého předmětu (např. vařečka, pásek, gumová hadice), tahání za vlasy, tahání a kroucení ušními boltci, kopance, svazování končetin, zalepování úst náplastí, ponořování rukou do studené nebo naopak horké vody a další.

Za nejpoužívanější trest je pak u nás považována facka, kterou si ostatně mnoho lidí v naší společnosti spojuje s pojmem tělesného trestu a další formy jim již většinou unikají. (Vaníčková, 2004)

Tělesný trest nemůžeme chápat jen jednostranně. Musíme ho vidět z více rovin, a to roviny tělesné, psychické, ale i emocionální.

Fyzický trest je podle Vaníčkové charakteristický několika základními znaky:

- zásadním způsobem porušuje tělesnou integritu dítěte,
- ztrácí na účinnosti s přibývajícím věkem dítěte a tím pozbývá i smysl,
- tresty na primitivní úrovni brzdí vývoj osobnosti dítěte,
- je nutné dodržovat hledisko spravedlnosti a srozumitelnosti,
- je provázen stresem a může být vnímán jako ponižující a zahanbující akt,
- může být zdrojem toho, že dítě si uloží do paměti tělesné násilí jako metodu řešení náročných situací,

- může zvýšit agresivitu dítěte,
- může vést k naučenému postoji bezmoci, podřízenosti a bezpodmínečné poslušnosti,
- je rizikový z hlediska možného útěku z domova,
- je rizikový z pohledu možného sebepoškozování,
- může přerůst v týrání dítěte. (Vaníčková, 2004)

2.3 Právní úprava k tělesným trestům v rámci legislativy ČR

Úmluva o právech dítěte je dokumentem, který věnuje velkou pozornost ochraně dětí proti jakémukoliv druhu násilí. Jedná se o mezinárodní dokument, který ČR ratifikovala, je pro ni závazný a promítá se v právním řádu naší republiky.

V článku 19 je pak zakotvena povinnost činit všechna zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli osob starajících se o dítě.

Násilím pak vnímáme takové chování, které je spojeno s aktem vůči jiné osobě způsobující bolest nebo ublížení a poškození zdraví. (Vaníčková, 2004)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, ve znění pozdějších předpisů představuje pak zajištění práv dětí (vymezených právě v Úmluvě) a zahrnuje jejich ochranu před fyzickým a psychickým násilím, zanedbáváním a zneužíváním.

Další úprava v trestně právní rovině je pouze v případě, že trestání dítěte překročí přiměřenou mez, což je někdy velmi složité prokázat.

„Tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně) nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ranách stopy (modřiny, škrábane apod.)“.
(Vaníčková, 2004)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje výše uvedené jednání v § 198 Týrání svěřené osoby („Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody ...“).

2.4 Rizika fyzických trestů a možnosti prevence

Rizika spojená s užíváním fyzických trestů

Tělesné trestání, pokud je používáno často, může přinášet s sebou velké množství doprovodných následků. V první řadě je třeba zdůraznit, že toto trestání je lidsky nedůstojné a vede k narušování vztahu mezi rodiči a dětmi. Vytváří zpravidla závažnější výchovné problémy, než ty, které se s pomocí trestu vyřešily. Trest totiž představuje projevy moci a síly, který se pro dítě může stát inspirativní a může ho vést k nápodobě projevů vlastní síly vůči někomu jinému. To se může odrazit ve vztahu dítěte vůči ostatním dětem, zvířatům nebo alespoň věcem. Navíc tělesné trestání může vyvolat také vztek a touhu po pomstě vůči trestající osobě. Pokud pak dítě tuto osobu miluje a nebo je tato osoba silná, dítě svoji pomstu může realizovat na náhradních objektech, kterými mohou být např. slabší spolužáci, mladší sourozenci. (Helus, 1984).

Pokud vycházíme z toho, že efekt tělesného trestu je jednostrannou zkušeností dítěte, pak tomu tak není. Tělesný trest je záležitostí oboustrannou a má tedy dopad jak na potrestaného, tak i trestajícího. Ten, kdo dítě potrestá, je více či méně zasažen reakcí a chováním trestaného dítěte. Často dochází k tomu, že trestající osoba se necítí dobře, má výčitky svědomí, obviňuje se ze selhání. Zároveň však může dojít ke konfliktu s druhým partnerem, který se může k problému stavět kriticky, a tělesný trest určený dítěti, může mít daleko širší dosah, a to i na komunikační a emocionální život partnerů. (Vaníčková, 2004).

Dalším významným rizikem je to, že pokud tělesný trest přichází od někoho, koho dítě miluje, může to v dítěti vytvořit spojení, že bolest souvisí s láskou.

Specifikem při ukládání fyzických trestů, které snadno způsobují neadekvátní reakci dospělého, jsou tzv. „rizikové děti“ (zvláště se chovají, mají zvláštní povahu

a sklony). Jejich „zvláštnosti“ mohou být podmíněny organicky, výchovně, společensky, ale i psychicky. (Matějček, 1994)

Tělesný trest při zvyšující se intenzitě může přerůst v problém tělesného týrání.

Možnosti prevence

Preventivní opatření lze rozdělit na tři základní druhy:

- 1) **primární** prevenci – zaměřenou na celou populaci s cílem zamezení používání tělesných trestů,
- 2) **sekundární** prevenci – zaměřenou na rodiny se zvýšeným rizikem výskytu nepřiměřených fyzických trestů s cílem předejít těmto rizikům,
- 3) **terciární** prevenci - zahrnující opatření vedoucí ke snížení negativních dopadů na rodinu, kde došlo k nepřiměřenému tělesnému trestání, případně potom již k tělesnému týrání, a předcházet opakování situace.

Největší možnosti skýtá prevence primární, protože má možnost zasáhnout velkou skupinu lidí. Může se soustředit v rámci vzdělávacích programů nejen na rodiče, ale samozřejmě i na jejich děti. Zde by také média mohla sehrát svoji pozitivní roli. (Lovasová, Schmidtová, 2006)

3 Psychické tresty a zákazy

Psychické tresty

Psychickými tresty rozumíme projevy odepření lásky a kladného emočního vztahu. Vyznačují se odměřeným, až chladným způsobem chování vychovávajícího k dítěti. Projevuje se výčitkami, výhrůžkami, nemluvením s dítětem.

Přesto, že se může zdát, že psychické tresty jsou mírnější než tělesné, tak tomu ve skutečnosti není a rozhodně tento výchovný prostředek nelze označit za neškodný. Především zde je aspekt záporného až zavrhujeícího postoje vychovávajícího k dítěti. Výzkumy a klinická pozorování dětí, které jsou často podrobeny psychickému trestání, ukázaly, že takto vychovávané děti mají často až příliš silné svědomí, s pocity a vědomím vlastní morální méněcennosti. (Čáp, Mareš, 2001)

Psychické tresty jsou v podstatě založeny na třech mechanismech:

- 1) snižování hodnoty ega – tedy egodevalvace, kdy ke snižování sebepojetí dochází výtkami ze strany vychovávajícího;
- 2) opuštění nebo zvětšení psychické vzdálenosti - dítě odkazuje vychovávající např. na to, že pokud bude zlobit, tak bude vyhozeno z domu, půjde do dětského domova, že ho vychovávající opustí nebo s ním nebude mluvit;
- 3) frustrování jiných potřeb – kdy, např. zákazem hraní hry na počítači nebo domácím vězením, využívá vychovávající metody, které navozují nudu a samotu. Ale používání separační reakce k trestání je rozhodně velmi zrádnou metodou a může přerůst až v psychické týrání dítěte. (Klimeš, 2008)

Zákazy

Zákazem rozumíme takové potrestání dítěte, které souvisí s odepřením nějakého uspokojení.

I když se může zdát, že toto opatření je celkem neškodné, a k potrestání dítěte nejvhodnější, vůbec tomu tak nemusí být. Je vždy dobré ze strany vychovávajícího zvážit, jestli je opravdu nutné zákaz vyslovit. Zákaz se týká často činnosti, kterou dítě rádo provozuje, ale která může být také kladně vnímána jako vhodné využívání volného času. Činnost, která je zaměřena např. na sportovní vyžití, je určitě pro dítě přínosem

a její zákaz je spíše nesmyslný. Navíc zájmové a sportovní vyžití může mít kompenzační charakter pro dítě, které je např. neúspěšné ve škole a nebo kterému se nedostává dostatečné množství emocionálních podnětů v rodině. (Čáp, Mareš, 2001)

Pokud je veškerá výchova dítěte omezena převážně na příkazování a zakazování, nezbyvá nic než strohý režim, co se musí, či nesmí. Osobnost dítěte tímto přístupem může být vážně ohrožena, a to zvláště v případě, že takto nastavený režim staví zákazy a příkazy natolik do popředí, že se vůbec nedá zjistit, jak se s tím dítě vyrovná a vlastně co to s ním udělá. Nezdravé zúžení výchovy dítěte na pouhý režim má často za následek ztrátu osobní iniciativy dítěte, zbavuje dítě odvahy ptát se a diskutovat. Iniciativa dítěte je nakonec nahrazena slepými návyky. Existuje zde velmi reálné nebezpečí, že dítě se v době dopívání takovému přístupu vzepře. (Helus, 1984)

Není jistě třeba zdůrazňovat, jak křehká je hranice mezi psychickým trestáním a psychickým týráním. Legislativně je tato situace ošetřena, jak bylo uvedeno, u fyzických trestů. Je však známa skutečnost, že tento způsob týrání se daří daleko hůře prokázat.

Osobně vnímám tresty psychické jako dlouhodobější a více ohrožující než tresty tělesné. Vycházím ze svých zkušeností, kdy jsem z mého dětského pohledu vnímala jako daleko bolestnější trest odmítání lásky, než pohlavek. Je ale pravdou, že žádný trest v mém případě nepřerostl únosnou mírou. Také zákazů jsem ve svém dětství moc nezaznamenala. Zákazy jsou, dle mého názoru, uplatňovány dnešními rodiči poměrně často a určitě hodně používaným zákazem je zákaz počítače nebo používání mobilního telefonu.

4 Názory na výchovu dětí a užívání trestů v zahraničí

V západních zemích a především v USA doznala tzv. liberální výchova takřka všeobecného rozšíření, a to přibližně v období před 50 lety. Vycházela z několika ideových zdrojů, a to z poznatků psychoanalýzy a z ostatních odvětví hlubinné psychologie. Tyto poznatky pak ukazovaly na nejrůznější nedostatky a úskalí autoritativní výchovy, která se na přelomu století nedokázala oprostít od pokrytecky moralizující výchovy. Z těchto důvodů došlo k odvození požadavků na odstranění toho, aby děti zbytečně netrpěly komplexem méněcennosti, případně dalšími neurotickými obtížemi.

Jistě značný vliv na tento proces měl postup demokratizace západních společností, a to i v oblasti rodinného života, a patrně i vliv emancipace žen. Tento nastolený směr se však neukázal jako správný a odklon od přísně liberálního směru výchovy dětí je patrný jak v USA, tak i ostatních západních zemích, včetně zemí skandinávských. Kyvadlo výchovných stylů se tak začíná dostávat ke zlatému středu. Přispělo k tomu určitě i to, že přes využití liberální výchovy v podobě extrémně velmi volné výchovy, která do značné míry znamenala, že si děti mohly dělat, co chtěly, a nebyla potlačována žádná jejich přání, nedošlo ke snížení neurotických obtíží, psychických poruch a počtu sebevražd u dětí. Naopak byl v těchto ukazatelích prokázán vzestup a také se zvýšily případy školního selhávání a růst zločinnosti mezi mládeží. (Matějček, Dytrych, 1997)

V souvislosti s tělesnými tresty zkušenosti ukazují, že tyto jsou stejně jako ostatní druhy násilí světovým fenoménem. Děti jsou tělesně trestány v převážné většině společností. Svědčí o tom výsledky mapování situace v některých státech, které byly zpracovány v souvislosti s přípravou Globální iniciativy k zákazu tělesných trestů u dětí, (byla přijata v roce 2001 z podnětu hlavních představitelů EPOCH WORLDWIDE). Bylo např. zjištěno, že v Evropě a centrální Asii, kde bylo zahrnuto do studie 15000 dětí ve věku 9–17 let, bylo 6 z 10 dětí rodičem trestáno – jednalo se o nadávání, fackování nebo bití.

První legislativní úprava na ochranu dětí před tělesnými tresty byla přijata ve Švédsku, a to v roce 1979. Na to potom navázaly další státy, Finsko v roce 1983, Norsko v roce 1987, Rakousko v roce 1989, Kypr v roce 1994, Dánsko v roce 1997, Litva v roce 1998, Řecko v roce 1999, Německo a Izrael v roce 2000. (Vaníčková, 2004)

Z uvedeného výčtu je zřejmé, jakým směrem se snaží výchova ve světě ubírat. Tedy od oproštění se trestání u dětí, a to v co největším rozsahu.

V západních zemích došlo k odklonu od praxe volné výchovy a výchova dětí nyní směřuje k nastavení pravidel a hranic, k pochopení dítěte, k vzájemné diskusi a tzv. pozitivnímu rodičovství.

V této souvislosti je tedy nutné uvést názory zahraničních odborníků na tuto problematiku, jejich zkušenosti a doporučení.

Nejdříve je třeba ujasnit si vztah k dítěti, schopnost jeho respektování a vcítění se do jeho potřeb.

Základní pravidla vedoucí k respektování a pochopení dítěte ze strany rodičů jsou:

- přijímat vrozenou povahu a temperament dítěte,
- pomáhat dětem osvojit si pocit zodpovědnosti za vlastní jednání a činy,
- vytvářet pro dítě bezpečné a láskyplné prostředí, které je založené na vzájemné důvěře,
- učit děti přijímat následky vlastního rozhodnutí a učit je řešit problémy,
- učit děti vypořádat se s chybami za svá rozhodnutí a tyto pojímat jako novou výzvu.

Důležité je, aby si rodiče (osoby odpovědné za výchovu) uvědomili nejen to, že pro výchovu nezávislého, soběstačného, ale také milujícího dítěte je nejlepší, aby se všichni vychovávající domluvili na společných pravidlech, strategii výchovy a vzájemně se dělili o povinnosti z toho vyplývající. (Wyckoff, Unellová, 2004)

Prekopová říká, že pro výchovné vedení dítěte je podstatné, aby nacházelo věrohodné vzory, které může napodobovat. Další podmínkou pro rozvoj dítěte

je stanovení pravidel, protože bez stanovení pravidel není možné spolužití. S pravidly se člověk setkává potom po celý život. V této souvislosti je však nutné si uvědomit, že pravidla nezavazují pouze děti, ale ve stejném rozsahu i rodiče. (Prekopová, Schweizerová, 2003)

Stanovit smysluplná rodinná pravidla je možné pouze tehdy, pokud se rodič soustředí na to pozitivní, co dítě v sobě má, a rodinná pravidla srozumitelně formuluje. Připomínání pravidel, stejně jako příslibení pozitivních důsledků za jejich plnění, je pro dítě velmi motivační. Někdy to může být i materiální odměna, ale té by nemělo být nadužíváno. Určitě je na místě pochvala a uznání, a velmi motivující a efektivní je zahrát si s dítětem např. nějakou hru, prodloužit dobu, kdy se dítěti intenzivně rodič věnuje. (Kast-Zahn, 2008)

Pravidla jsou vlastně vnímána jako určité smlouvy, které vymezují svobodu a hranice, aniž by byla ohrožena láska vychovávajícího k dítěti. Uspořádání času, prostoru a životních sil se dá získat konkrétní zkušeností vlastního těla a vlastních smyslů. Pokud dochází k opakování konkrétních zkušeností, v dítěti to probouzí důvěru v sebe sama. Vnitřní řád si dítě může vytvořit jen v případě, že je mu umožněna zkušenost s řádem vnějším. Dítě se naučí vypořádat se s omezením („ne“) a radovat se ze svobody („ano“). V případě překročení hranic je nutné i použití trestu, nikoliv však trestu fyzického. Usměrnění je třeba z důvodu, že současné děti vyrůstají do společnosti, která je daleko organizovanější, než tomu bylo dříve, a požaduje sama přísnější pravidla a zákony. Za porušení pravidel ve společnosti přichází pochopitelně sankce. Logicky z toho vyplývá, že tresty ve výchově dítěte se musí uplatňovat, ale v souvislosti s přestupkem. Při výchově dítěte je důležité nezapomínat na chválu a chválit hodně, protože chvála zesiluje sebevědomí. Je třeba varovat před chválou s výhradami. (Prekop, 2001)

Klást hranice u dětí je úlohou rodičů. Bez hranic není možná individualita, ale ani identita. Jejich neexistence brání rozvoji autonomie a samostatnosti. Hranice dítěti ukazují nejen to, co může, ale prostor za nimi mu dává najevo, co ještě nemůže. Při stanovování hranic však také může dojít ze strany rodičů k chybám, např. že jsou hranice vysvětleny pro dítě nesrozumitelně a vysvětlení neodpovídá věku dítěte.

Uvážlivě je nutné postupovat při jejich určení u dětí předškolního věku. Důležité je nezaměňovat pevnost a důslednost s tvrdostí, přísností a trestáním. (Rogge, 2005)

Pokud se pak rodič setká s některými problémy ve výchově dítěte, je třeba se soustředit na určité konkrétní způsoby změny chování:

- vybrat přesně to chování, které je třeba změnit,
- oceňovat chování svého dítěte, a to tak dlouho dokud je podpora nového chování dítěte potřebná,
- snažit se vyhýbat otevřené konfrontaci s dítětem – tzn. omezit nebezpečí konfliktu mezi rodičem a dítětem,
- nevracet se do minulosti – tzn. nevracet se k nevhodnému chování a neustálému připomínání (přístup „co se stalo, to se stalo“). (Wyckoff, Unellová, 2004)

Mnohé těžkosti ve výchově jsou právě důsledkem nevymezení hranic. Děti chtějí mít jasno o hranicích i pravidlech. Děti *„chtějí vědět, na čem jsou. Hranice, skýtají pomoc, zjednávají ochranu, vytvářejí spolehlivý systém souřadnic, ve kterém se mohou vyznat. Hranice současně děti podněcují k tomu, aby se seznámily s prostory na druhé straně známých hranic a dobývaly je. Narážet na hranice, otírat se o ně pro dítě znamená poznávat hranice svých současných schopností a možností“*. (Rogge, 1996)

Rodičům by se nemělo stávat, že jejich reakce vůči dítěti je neadekvátní a nepřátelská. Výčitky a nadávky jsou v případě, že jich rodiče používají často, zdrojem narušení sebevědomí dítěte. Výhrůžky a nepřiměřené tresty pak vedou u dítěte k vyvolávání strachu a touhy po pomstě. Fyzické násilí je ve výchově dětí nepřijatelné. (Kast-Zahn, 2008)

Rodiče se však musí také naučit říkat „ne“. Je důležité, aby rodič uměl klidně diskutovat o stanovení hranic, za které není ochoten jít, a aby ukázal svým „ne“ hodnotu rodičovského slova. Z toho samozřejmě vyplývá zase to, že pokud řekne rodič „ano“, znamená to skutečně „ano“. Pro dítě je to velmi hodnotný signál o tom, že nemusí o slovech rodiče pochybovat. (Delaroche, 2000)

Velmi nebezpečné je také vychovat si v rodině „malého tyrana“. Dítě, které se s panovačností potýká, má především strach ze ztráty své moci, dále ze ztráty jistoty, bezpečí a lásky. Základní zkušeností dítěte je ze začátku v tomto procesu to, že je silnější než rodiče. Dítě z tohoto důvodu přichází o pocit bezpečí, a tento musí opět najít. Velmi účinná se jeví terapie pevným objetím, která je ve většině případů dítětem nejdříve vnímána negativně. Dítě je vystaveno objetí rodiče, ze kterého se nemůže vymanit. Objekt je ze strany rodiče sice laskavé, ale dítě ho tak nevnímá. Prožívá si vlastně odnětí své moci. Objekt činí postupně dítě přístupným, zahání strach a přináší dítěti jistotu. Je však nutné překonat období vzteku, někdy až nenávisti. Tato terapie má až nečekané výsledky. (Prekopová, 1993)

5 Postoje a názory k výchově dětí a jejich trestání v ČR

Postoje

Postojem rozumíme „*relativně stabilní připravenost jedince reagovat určitým způsobem na osoby, skupiny, situace, způsoby chování, předměty nebo názory. Postoje přejímáme nejdříve od rodičů a osob důležitých pro výchovu, později také od členů skupiny. Názory jsou verbálním vyjádřením postojů*“ (Kern, 1999, s. 250)

Postoj je tvořen třemi složkami, a to:

- přesvědčování a představy o tom jaké věci jsou, respektive jaké by měly být,
- afekty a emoce ve spojení s přesvědčením,
- pohotovost k jednání. (Kern, 1999)

Směr, kterým by se měla výchova dětí u nás pohybovat, naznačuje Pekařová. Vyzývá vychovávající k důslednosti, ke společné důslednosti, tedy k jednotnému postupu všech vychovávajících v určité situaci. Jen takto se lze dobrat dle jejího názoru poslušnosti. Toto lze uplatňovat již u velmi malých dětí. Cesta vede tímto směrem: „*Základním úkolem rodiny je najít první situaci, kde budeme jednotně vyžadovat stejný postup. Budeme vychovávat poslušnost. Co udělá dítě jinak, ihned musíme napravovat. Bez křiku, bez napomínání, bez plácání na zadeček. Jen ho klidně vezmeme za ručičku, zavedeme zpátky na místo, kde se stala chyba, a se slovy, teď to uděláme správně a s pohlažením trénujeme poslušnost*“ (Pekařová, 2006, s. 13)

Tresty patří v naší společnosti stále k velmi používaným výchovným prostředkům u dětí. Problematika užívání fyzických a psychických trestů při výchově dětí je poměrně často diskutovanou otázkou. Naše společnost v této otázce není jednotná. Přesto, že značná část vyspělé Evropy, ke které se tak hrdě hlásíme, již zrušila fyzické tresty ve výchově dětí, u nás v této otázce panuje neshoda. Názorové skupiny se dělí na tu, která striktně bojuje za zrušení fyzických trestů, ale opomíjí ukládání trestů psychických, dále na tu která argumentuje tím, že pokud jsou tresty užívány uvážlivě a výjimečně, dítě nemohou v žádném případě ohrozit. Potom je tu skupina, která vnímá jako více škodlivé tresty psychické než tresty fyzické. A kde je tedy pravda? Určitě

na toto téma ještě bude vedeno mnoho diskusí a záleží na tom, kdo posbírá více argumentů pro podporu svého názoru.

Vaníčková uvádí, že *„oproštění se od trestů neznamena rozmazlování. Děti nejsou rozmazlené proto, že s nimi rodiče jednají jako rovný s rovným, že se jim rodiče věnují a umí je obdarovat, ale rozmazlené děti vyrůstají tam, kde rodiče neumí dávat, ale chtějí brát, a tak si u dětí svoji lásku kupují nebo svůj nezájem vykupují. A stále platí dvě zlatá pravidla výchovy: vymezení limitů pro chování dítěte a důslednost“*. (Vaníčková, 2004, s. 24)

V otázce kolem zrušení používání fyzických trestů se angažuje celá řada občanských sdružení a nadací, ale samozřejmě také řada osobností naší politické scény, ale i odborníků pracujících v různých pomáhajících profesích, lékařů, psychologů, psychiatrů, sociálních pracovníků atd. V této souvislosti je určitě třeba zmínit iniciativu bývalé ministryně pro lidská práva Džamily Stehlíkové, která šla tzv. „se svou kůží na trh“. Její návrh na zrušení tělesných trestů ve výchově dětí neměl patřičnou odezvu. Přínos měl ale určitě v tom, že vyvolal veřejnou diskusi na toto téma. Sama Stehlíková argumentuje tím, že: *„bití člověka porušuje základní lidské právo na lidskou důstojnost a fyzickou integritu. Děti jsou rovněž lidmi – ovšem menšími a obecně vzato zranitelnějšími než dospělí. V zákonech nejsou ovšem děti chráněné stejně jako dospělí“*. Změna zákona by z jejího pohledu neměla znamenat zvýšení zásahů do rodinné výchovy či dokonce kriminalizaci rodičů a jejich trestní stíhání, ale zvýšení počtu konzultací s odborníky. Zde právě vidí výrazné rezervy. Pomoc odborného pracoviště s možností konzultací v oblasti výchovy dětí by měla být dostupná všem. Odborná pomoc by pak měla být vnímána ne jako projev slabosti, ale jako projev rodičovské zodpovědnosti. (Stehlíková, 2009) Na iniciativu bývalé ministryně navázal i bývalý ministr pro lidská práva Michael Kocáb.

V současné době jsou tedy tendence ubírat se cestou pozitivní výchovy, která představuje takový výchovný přístup, který nezohledňuje pouze vhodné a nevhodné chování dítěte, ale i budování dobrého vztahu mezi vychovávajícím a dítětem, samozřejmě také podporu zdravého sebevědomí u dítěte a podporu zdravého vnímání sama sebe. Vychází z principů vzájemného respektu a zodpovědnosti. Dává na jedné straně dětem svobodu, ale zároveň jim vymezuje pevné hranice, které musí odpovídat jak věku, tak i vyspělosti dítěte.

Pokud se mám zamyslet nad tím, zda bych sama teď hned zvedla ruku pro zrušení tělesných trestů, tak musím přiznat, že bych to nebyla schopna udělat. Mám samozřejmě jasno v otázce týrání dětí, kde je věc však zákonem ošetřena a je postižitelná. Také v otázce „tvrdších trestů“ (výprask rukou či za pomoci nějakého předmětu) jsem zásadně proti jejich používání. Kde jsem na rozpacích, jsou tresty, podle mého názoru, mírnějšího charakteru, a to např. plácnutí dítěte přes ruku, když chce sáhnout na rozpálená kamna, stisk ruky dítěte, když se rozhodne vynuocovat si v obchodě další a další věci, osobně nepovažuji za tresty nepřiměřené a mně samotné se při výchově děti v podstatě osvědčily. Myslím si, že děti si ve spojení s menší bolestí zafixovaly nevhodnost svého chování a příště už si daly pozor, aby se jejich špatná zkušenost neopakovala.

Osobně se domnívám, že zákaz používání trestů bude časem schválen. Je to ale o veřejné diskusi, výchově dětí a celé společnosti pro pozitivní rodičovství. Znamená to přijít se vzdělávacími programy za dětmi do škol a získávat je pro myšlenku nepoužívat v rámci jejich budoucí rodiny žádné formy násilí. Významnou roli zde mohou sehrát, jak už jsem dříve uvedla, média, ale i my, kteří pracujeme v pomáhajících profesích.

Úloha nás, sociálních pracovníků, v oblasti trestání dětí je jasně daná tím, že v případě nepřiměřených trestů, kdy se může již jednat o týrání, a to fyzické nebo psychické, se jedná o dítě ohrožené a vztahuje se na něho sociálně-právní ochrana.

V rovině trestně-právní je pak na orgánech činných v trestním řízení, aby prokázaly, zda došlo k protiprávnímu jednání vůči dítěti, tedy ke spáchání přestupku nebo trestného činu.

V praxi jsou běžné případy, kdy jsme přesvědčeni, že dítěti bylo ublíženo, ale nelze tuto věc prokázat (viz příloha 5). Často je za tím lhostejnost lidí, kteří neupozorní na rizikové chování vůči dítěti. Pokud pak dojde k ohrožení zdraví dítěte nebo skutečnému poškození zdraví, případně k tomu, že přijde dítě o život, vnímá to často společnost právě jako selhání sociálních pracovníků. Je pravdou, že naším úkolem je vyhledávání ohrožených dětí, ale při současném personálním obsazení,

jsou naše možnosti minimální. V případě však, že sociální pracovníci mají indicie o tom, že se v rodině „něco děje“, neměli by rozhodně situaci podcenit. Omyly pak mohou být tragické. Je určitě důležité, aby se sociální pracovníci ve svém oboru vzdělávali, ale na druhou stranu je také třeba, aby se pro ně vytvářely podmínky ke konzultacím a supervizím složitých případů. Nezpochybnitelné je také to, že jsme skupinou pracovníků, která je velmi ohrožena syndromem vyhoření.

Zkušenosti s trestáním dětí mám nejen v souvislosti se svým hlavním pracovním poměrem, ale také v souvislosti s prací na lince důvěry. Vím, že strach z potrestání může vést děti k nepředvídatelným reakcím, k útěkům z domova, k pokusům o sebevraždu, ale k také dokonaným sebevraždám. Je proto nutné věnovat této problematice náležitou pozornost.

6 Praktická část

6.1 Cíle práce a průzkumu, stanovení hypotéz

Cílem práce je zjistit, zda v naší společnosti jsou využívány ve výchově dětí kromě trestů i odměny, a také to jak tyto výchovné prostředky vnímají děti. Dále je důležité ověřit si průzkumem, jaký je názor dětí na úplný zákaz používání fyzických trestů při výchově dětí a na to, zda chtějí v budoucnosti u svých dětí tohoto výchovného prostředku používat. Zároveň je však třeba zaměřit se na to, jak děti vnímají tresty psychické. Získané poznatky nabídnout odborníkům, kteří se zabývají výchovou, ale i ochranou dětí, také rodičům, a především občanským sdružením a organizacím, které tvoří projekty v rámci prevence proti nepřiměřenému trestání dětí a násilí na nich.

Cílem průzkumu je zjistit:

1. Zda rodiče dětí staršího školního věku častěji trestají než netrestají, a nebo naopak?
2. Kterou formu trestání (fyzické tresty nebo psychické tresty) vnímají děti jako více ponižující (vidí v nich větší újmu)?
3. Který trest rodiče, pokud tresty používají, je častější, fyzický nebo psychický?
4. Které odměny jsou dětmi více preferovány, zda materiální nebo sociální?
5. Jaký mají děti staršího školního věku názor na úplný zákaz fyzických trestů u dětí?

Hypotézy

Při stanovení hypotéz jsem vycházela z cílů práce a ze skutečností získaných studiem odborných pramenů, které se vztahují ke zkoumané problematice. Závěrem bude vyhodnoceno, zda se hypotézy potvrdily, nebo byly vyvráceny.

Hypotéza 1:

Rodiče, nebo jiné osoby odpovědné za výchovu, děti staršího školního věku častěji netrestají, než trestají.

Hypotéza 2:

Rodiče jako výchovný prostředek používají častěji psychické tresty než tresty fyzické.

Hypotéza 3:

Děti staršího školního věku považují formy psychického trestání za větší újmu, než formy trestání fyzického.

Hypotéza 4:

Děti staršího školního věku preferují odměny materiální před odměnami sociálními.

Hypotéza 5:

Více než polovina dětí staršího školního věku podporuje zákaz fyzických trestů.

6.2 Charakteristika souboru respondentů, metody a organizace průzkumu

Charakteristika souboru respondentů

Při výběru respondentů jsem postupovala, tak aby se jednalo:

- 1) o děti,
- 2) zvolila jsem kategorii dětí staršího školního věku – žáky ZŠ (8.– 9. třídy),
- 3) děti navštěvující školy na Svitavsku.

Průzkumu se celkem zúčastnilo 125 žáků.

Metody a organizace průzkumu

Pro svoji práci jsem si vybrala metodu kvantitativního výzkumu, a to dotazník. Důvodem pro mé rozhodnutí bylo to, že tato metoda umožňuje získání potřebných údajů s menší organizační a časovou náročností. Také oslovuje větší počet respondentů. Při sestavování dotazníku jsem se snažila o takovou formulaci otázek, aby byla srozumitelná pro respondenty (děti staršího školního věku). Zvolila jsem převážně

otázky uzavřené a ve dvou případech škálové. V úvodní části dotazníku bylo vysvětleno k jakému účelu budou získaná data použita. Dále byli respondenti upozorněni, že dotazník je anonymní. Kromě toho zde byla uvedena krátká instruktaž, jak postupovat při jeho vyplňování.

Vzhledem k výběru respondentů, tedy dětí staršího školního věku, byl provedený průzkum u žáků 8.– 9. tříd základní školy. Jednalo se o dvě školy městské ve Svitavách a jednu školu vesnickou v Hradci nad Svitavou.

Celkem bylo rozdáno 125 dotazníků. Všechny dotazníky se vrátily zpět a byly hodnotitelné.

Celkem se průzkumu zúčastnilo 125 dětí (ZŠ Hradec nad Svitavou – 15, ZŠ náměstí Míru Svitavy – 44, ZŠ Riegrova Svitavy – 66), ve věkové kategorii 13 – 16 let. V souboru bylo 52 dívek a 73 chlapců. Malý počet žáků v ZŠ Hradec nad Svitavou byl způsoben tím, že se jedná o kapacitně menší školu a v době prováděného průzkumu byla část dětí nemocných. Větší počet dětí byl zaznamenán v ZŠ Riegrova Svitavy, a to z toho důvodu, že jsou zde dvě deváté třídy. Vzhledem k tomu, že nebudou porovnávány výsledky mezi jednotlivými školami, nemá tato skutečnost na nic vliv.

Spolupráce s respondenty byla velmi dobrá. Také vyučující a ředitelé škol byli velmi vstřícní.

6.3 Výsledky průzkumu, vyhodnocení hypotéz

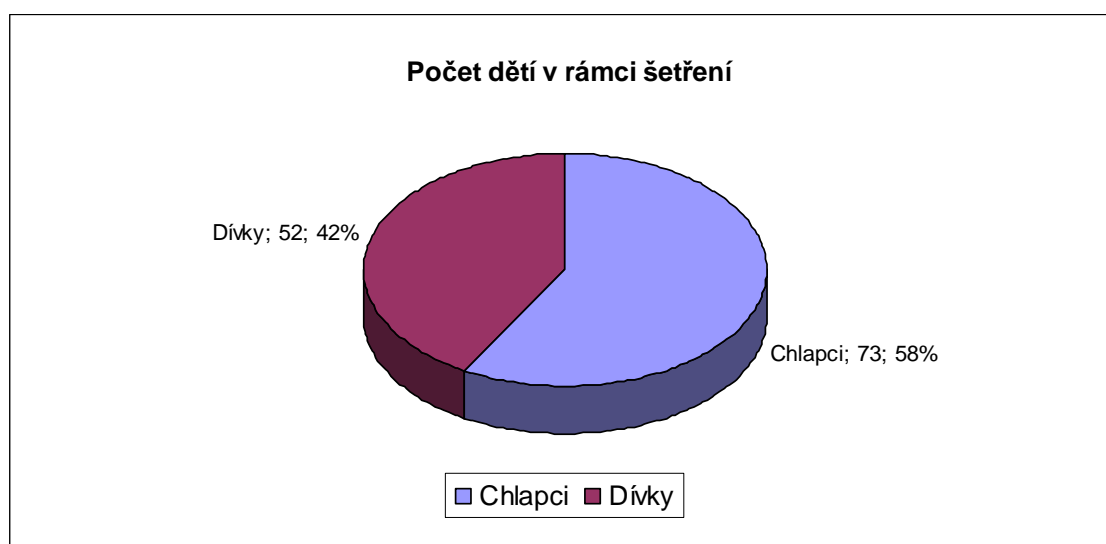
Výsledky jsou seřazeny podle pořadí otázek v dotazníku. Jsou prezentovány především grafickým a slovním vyjádřením. Tabulek nebylo využíváno ve větším rozsahu. Vzhledem k názornosti grafického provedení se jeví jako nadbytečné.

Otázka č. 1 – Pohlaví

Tabulka 1

Pohlaví	Počet dětí v rámci šetření	v %
Chlapci	73	58,4
Dívky	52	41,6
Celkem	125	100

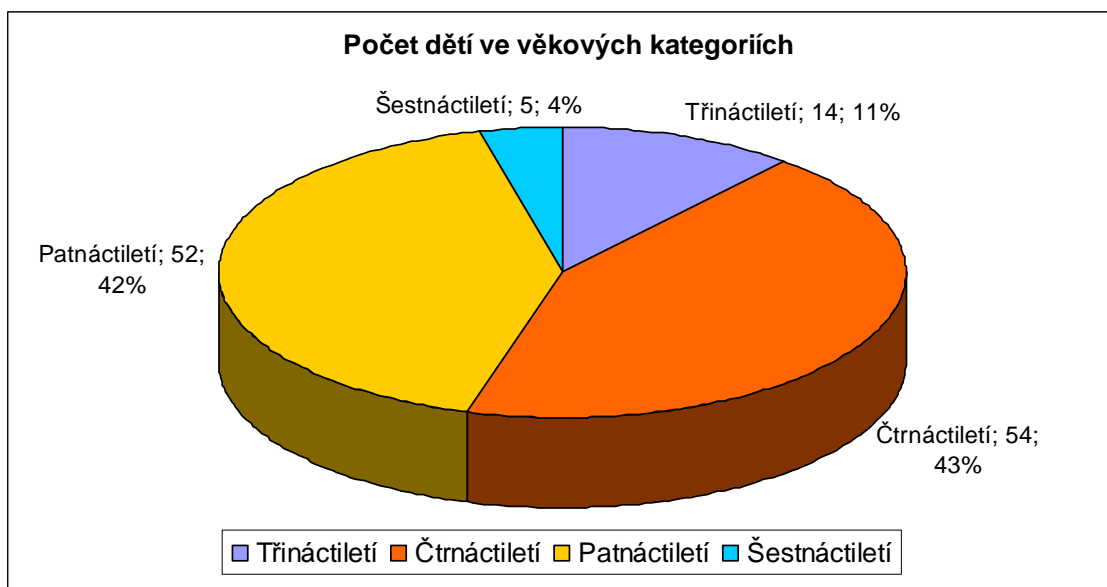
Graf 1

V celkovém počtu respondentů bylo zastoupeno 73 chlapců (tj. 58 %) a 52 dívek (tj. 42 %).

Otázka č. 2 – Kolik je Vám let?

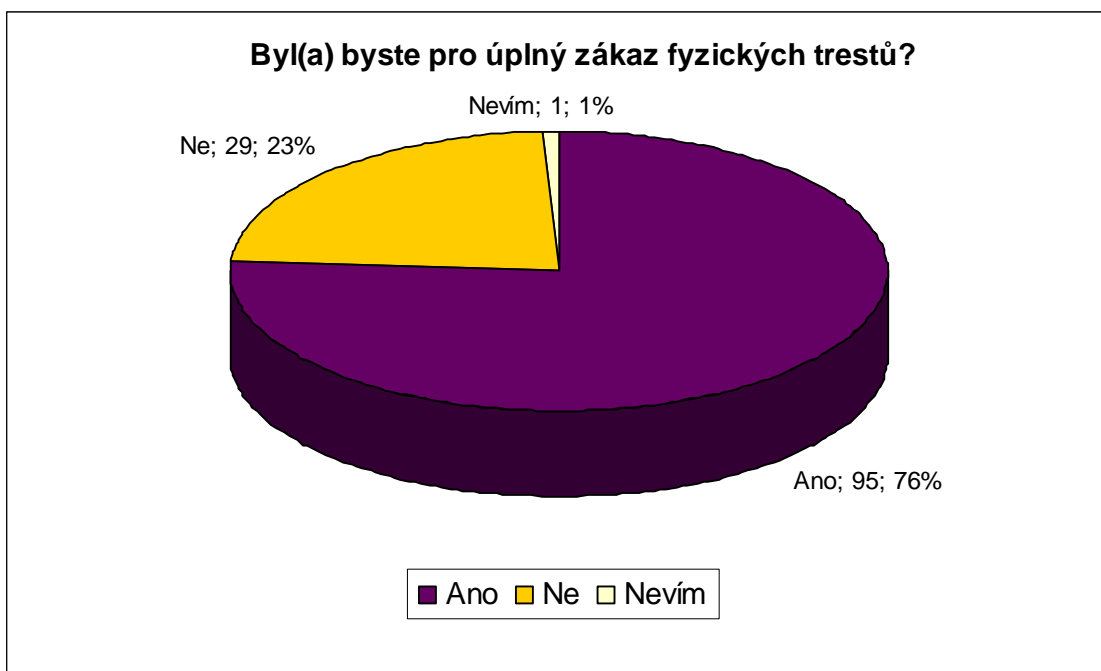
Graf 2

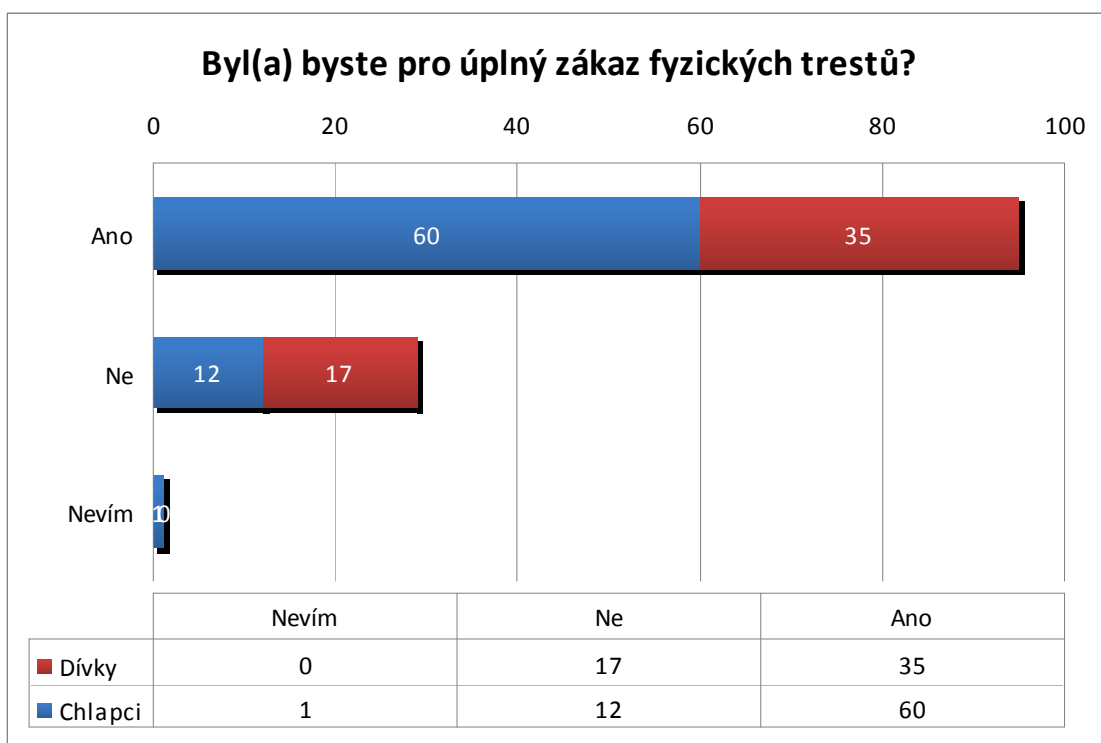
V rámci souboru byly zastoupeny děti ve čtyřech věkových kategoriích. Jednalo se o 14 dětí ve věku 13 let (tj. 11 %), o 54 dětí ve věku 14 let (tj. 43 %), o 52 dětí ve věku 15 let (tj. 42 %) a o 5 dětí ve věku 16 let (tj. 4 %). Nejpočetnější skupinou v souboru byly čtrnáctiletí a nejméně početnou pak šestnáctiletí.

Otázka č. 3 – Byl (a) byste pro úplný zákaz fyzických (tělesných) trestů?

Graf 3

Graf 4

K otázce č. 3 se vyjádřilo všech 125 respondentů. Pro úplný zákaz fyzických trestů by bylo 95 dětí (z toho 35 dívek a 60 chlapců), proti zákazu se vyslovilo 29 dětí

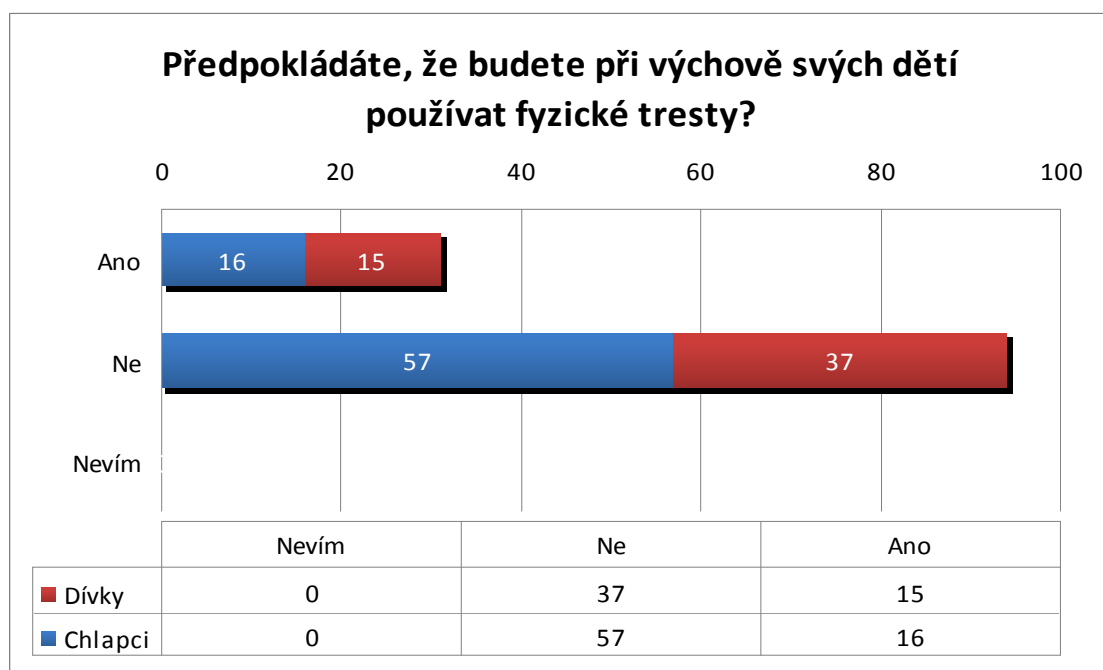
(z toho 17 dívek a 12 chlapců), odpověď „nevím“ využil pouze 1 respondent (1 chlapec). Procentuální vyjádření tedy bylo: pro „ano“ – 76 %, pro „ne“ – 23 %, u otázky „nevím“ – 1 %.

Otázka č. 4 – Předpokládáte, že budete při výchově svých dětí používat fyzické (tělesné) tresty?

Graf 5

Graf 6

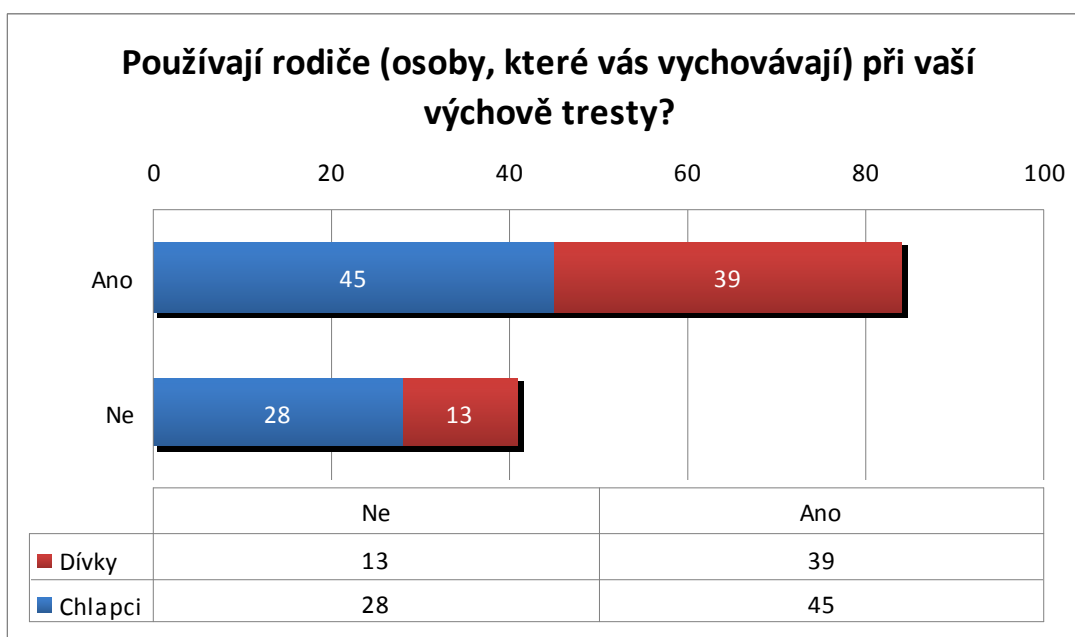
Otázku č. 4 zodpovídalo také všech 125 respondentů. Celkem 94 dětí (tj. 75 %) se vyjádřilo, že nechtějí při výchově svých budoucích dětí používat fyzické tresty, 31 dětí (tj. 25 %) hodlá naopak trestů využívat. Pro odpověď „nevím“ se nerozhodl žádný respondent. Celkem tedy 37 dívek a 57 chlapců odpovědělo, že nebudou tresty používat, a naopak 15 dívek a 16 chlapců uvedlo, že fyzické tresty chtějí v budoucnosti u svých dětí ukládat.

Otázka č. 5 – Používají rodiče (osoby, které vás vychovávají) při vaší výchově tresty?

Graf 7

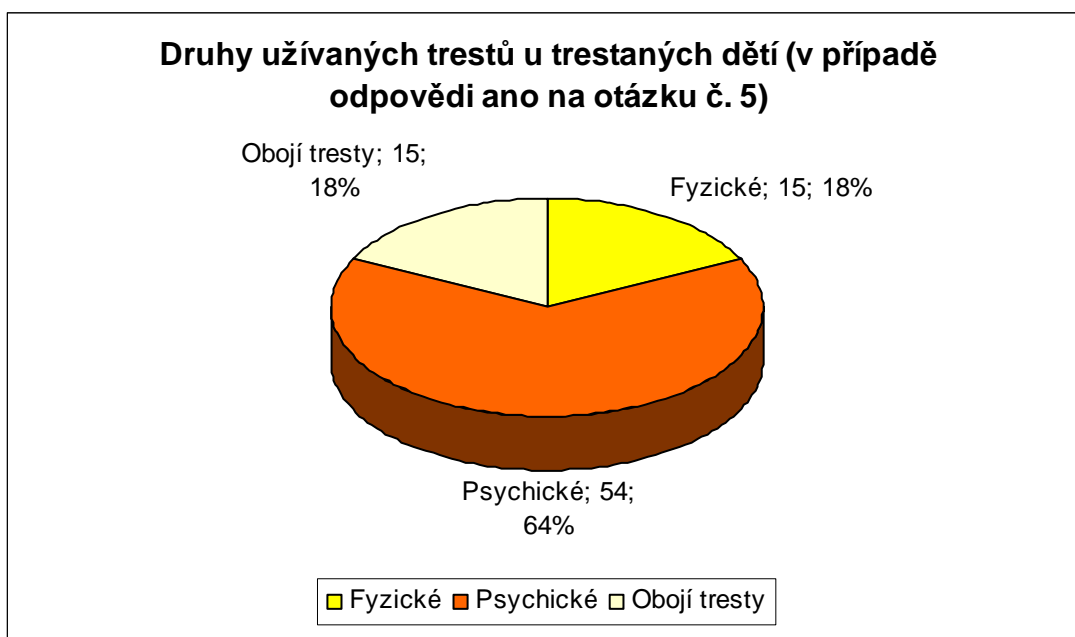
Graf 8

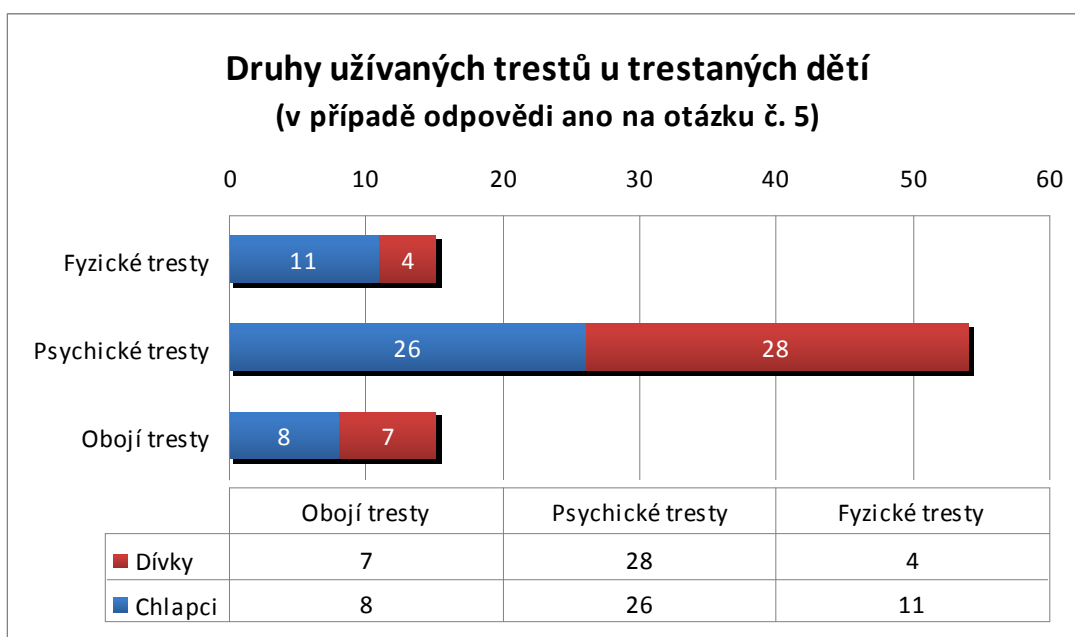
Tato otázka již byla zaměřena na určení počtu dětí, kterým jsou ukládány rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu tresty (bez vymezení, o které se jedná). Z celkového počtu 125 respondentů se rozhodlo pro kladnou odpověď, tedy že u nich jsou používány tresty, 84 dětí (tj. 67 %), což je 39 dívek a 45 chlapců, a odpověď, že jim nejsou ukládány žádné tresty zvolilo celkem 41 dětí (tj. 33 %), což je 13 dívek a 28 chlapců.

Otázka č. 6 – V případě, že jste na 5. otázku odpověděl ano, tak které?

Graf 9

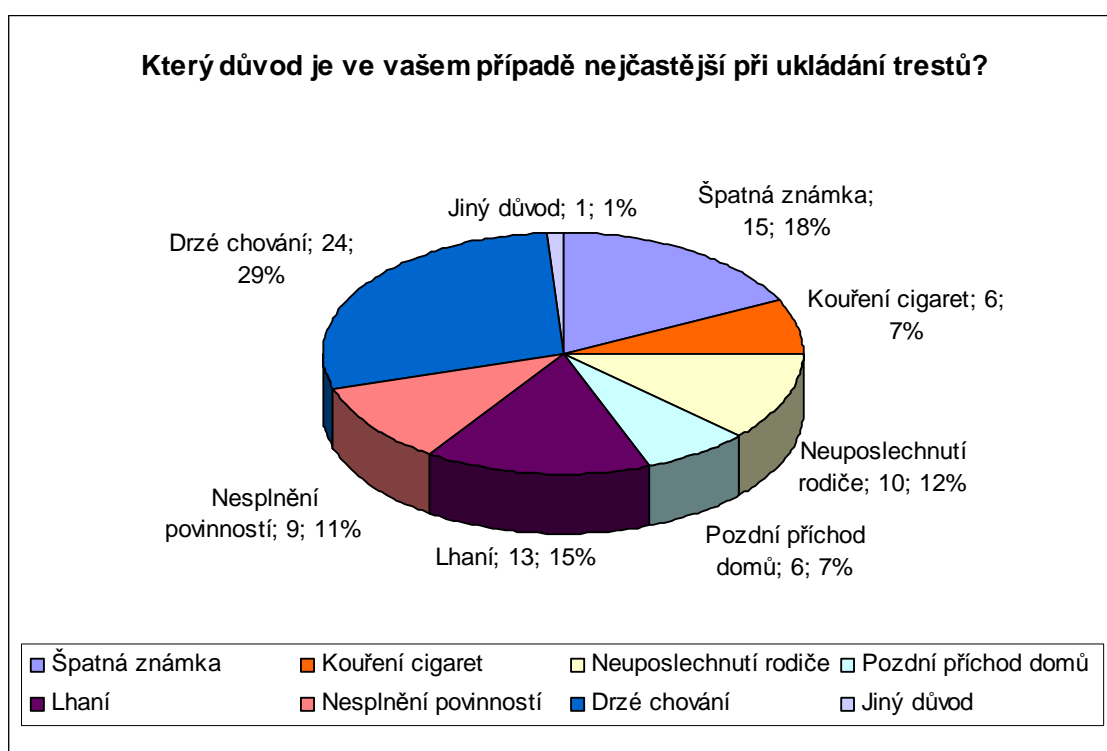
Graf 10

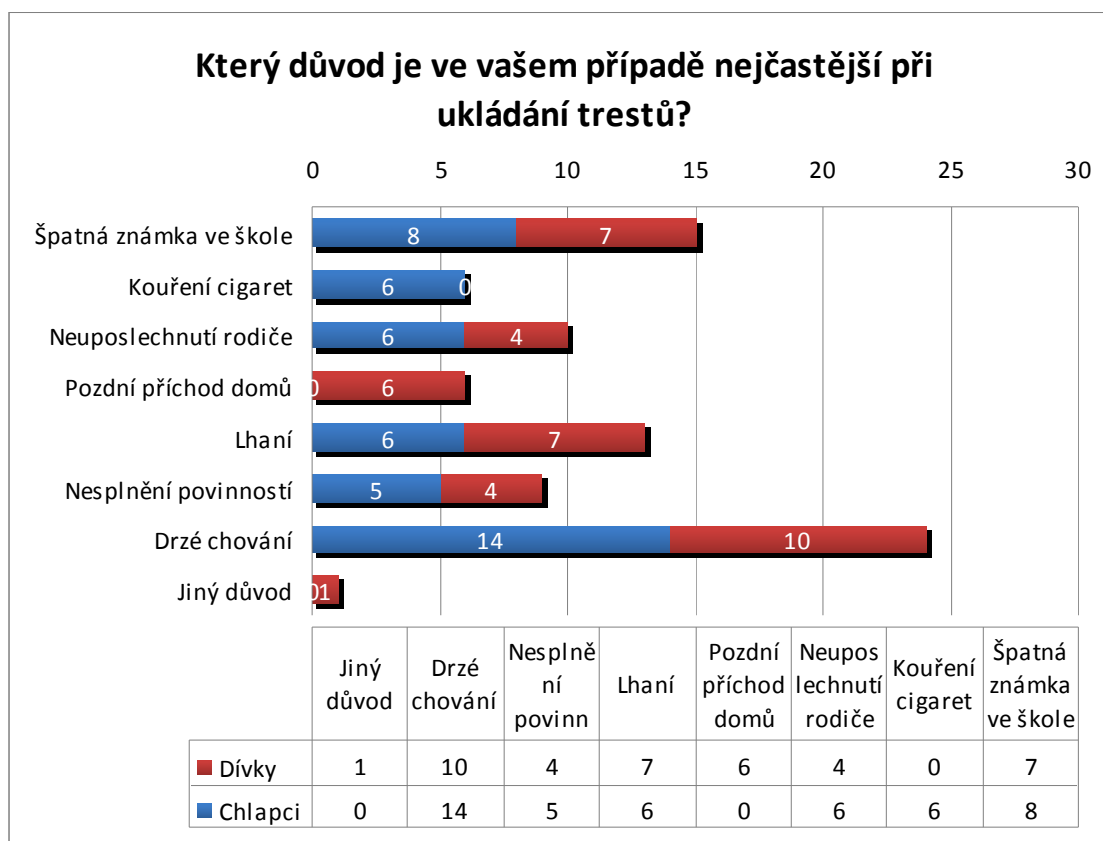
K této otázce se vyjádřili pouze respondenti, kteří odpověděli na předchozí otázku „ano“, tedy, že jsou trestáni rodičem nebo osobou odpovědnou za jejich výchovu. Odpověď, že jsou jim ukládány fyzické tresty zvolilo 15 dětí (tj. 18 %) z toho 4 dívky a 11 chlapců, psychické tresty 54 dětí (tj. 64 %) z toho 28 dívek a 26 chlapců, obojí tresty 15 dětí (tj.18 %) z toho 7 dívek a 8 chlapců.

Otázka č. 7 – Který důvod je ve vašem případě nejčastější při ukládání trestů? (vyplňujete pokud jste odpovídal(a) na otázku 5 ano)

Graf 11

Graf 12

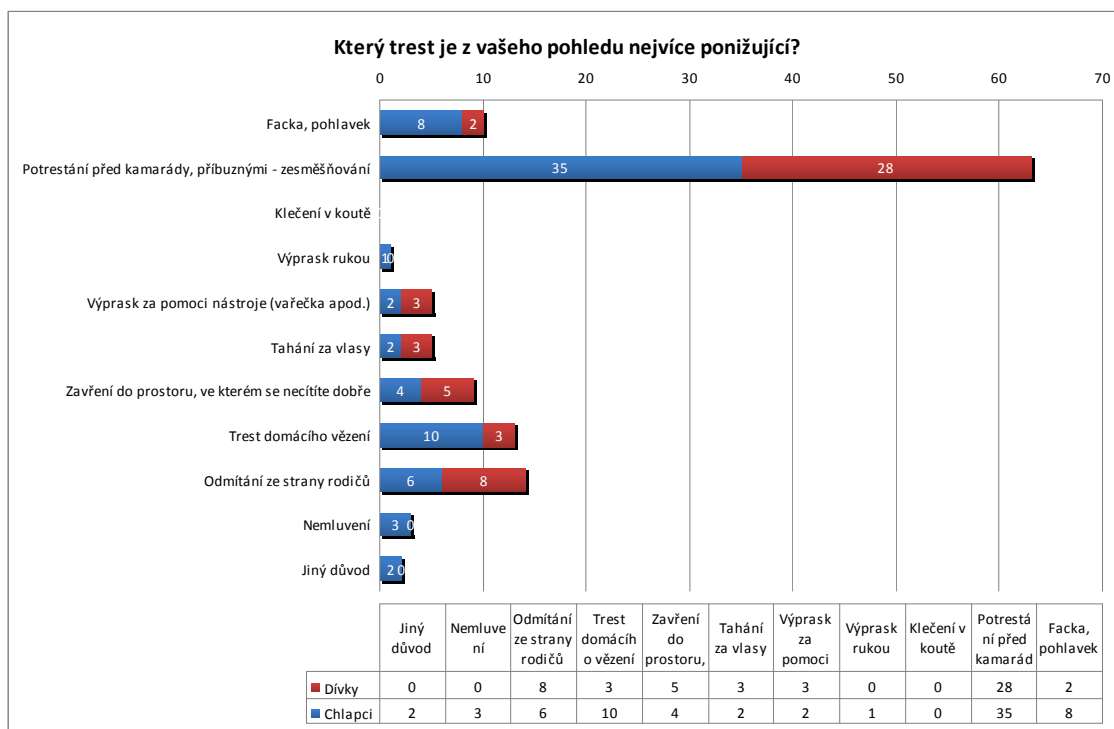
K této otázce se vyjadřovalo 84 respondentů, kteří jsou rodiči nebo osobami odpovědnými za jejich výchovu trestány některým z druhů trestů. Zjišťoval se nejčastější důvod pro uložení trestů. Nejčastějším důvodem pro ukládání trestu bylo drzé chování, takto odpovědělo 24 respondentů (tj. 29 %). Následovaly pak další odpovědi, které jsou seřazeny podle četnosti: špatná známka ve škole – 15 dětí (tj. 18 %), lhaní – 13 dětí (tj. 15 %), neuposlechnutí rodiče – 10 dětí (tj. 12 %), nesplnění povinností – 9 dětí (tj. 11 %), kouření cigaret – 6 dětí (tj. 7 %), pozdní příchod – 6 dětí (tj. 7 %), jiný důvod – 1 dítě (tj. 1 %). U jiného důvodu bylo respondentem napsáno utíkání z domova v noci.

Otázka č. 8 – Který trest je z vašeho pohledu nejvíce ponižující?

Graf 13

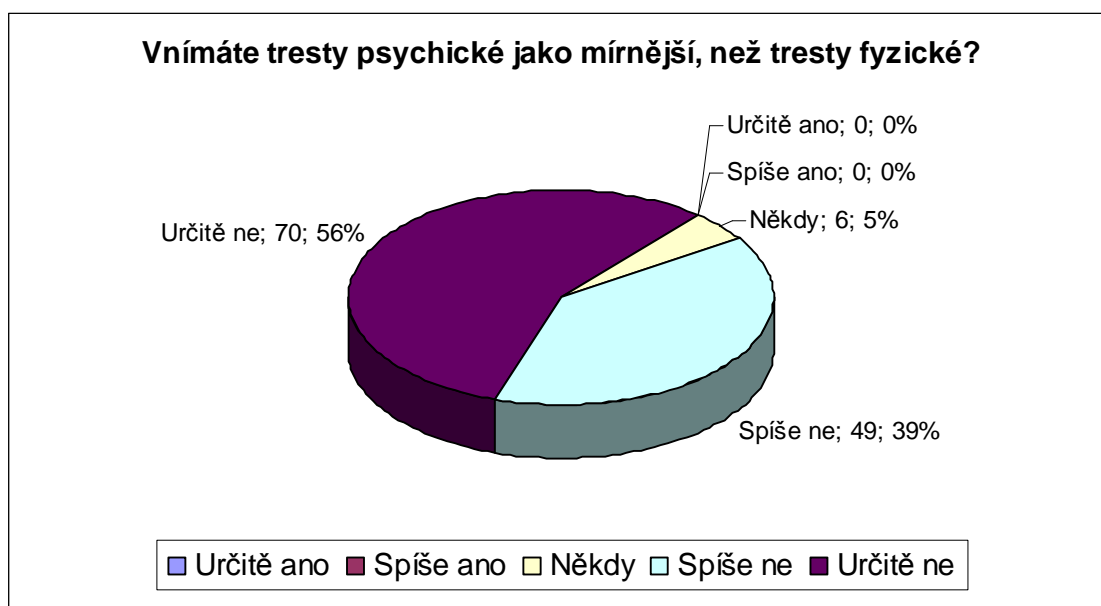
Graf 14

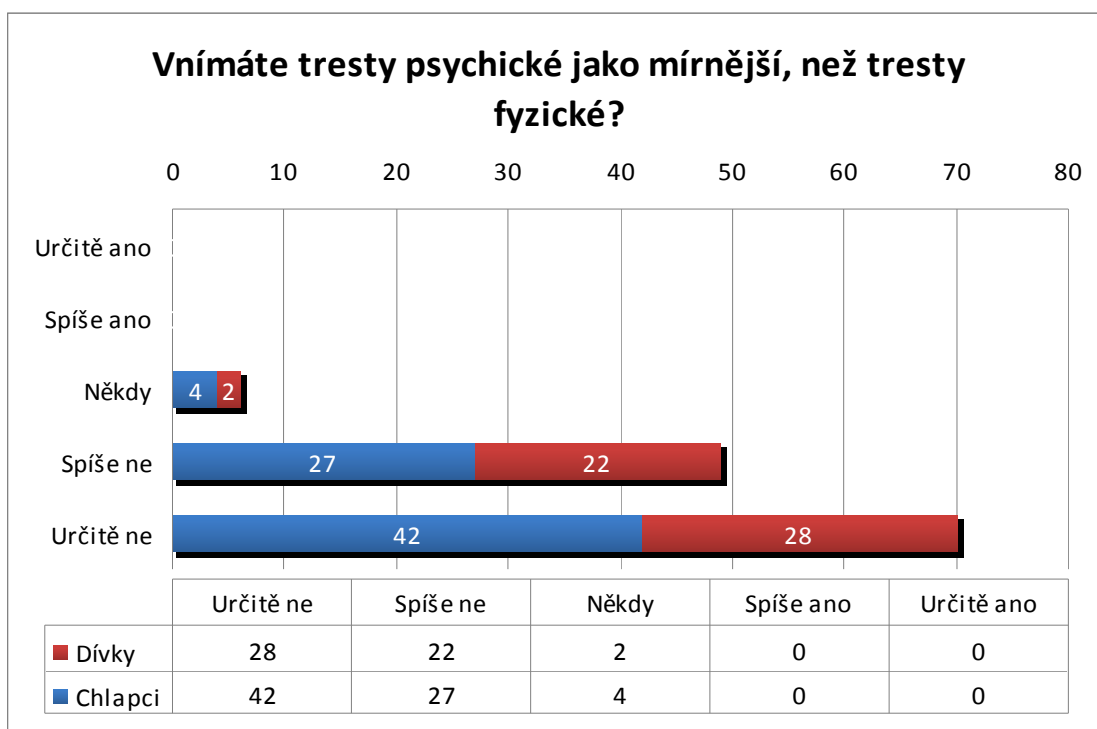
K této otázce se vyjadřovali opět všichni respondenti, tedy 125 žáků. Otázky byly koncipovány tak, aby výsledky šly rozdělit podle druhů trestů, tedy do kategorie trestů fyzických nebo psychických. Z tohoto pohledu označilo 21 dětí (tj. 17 %) fyzické tresty (facka, pohlavek, výprask rukou, výprask za pomoci nástroje, tahání za vlasy) pro ně jako nejvíce ponižující trest, zatímco 104 dětí (tj. 83 %) uvedlo jako nejvíce ponižující tresty psychické (zesměšňování, zavření do prostoru, kde se necítí dobře, domácí vězení, odmítání ze strany rodičů, nemluvení a jiné – zákaz počítače). Jednoznačně nejvíce dětí volilo odpověď, že vnímají jako mimořádně ponižující trest zesměšňování před kamarády, příbuznými. Takto odpovědělo 63 respondentů (tj. 51 %). Klečení v koutě nebylo žádným žákem označeno. Z počtu 21 dětí, které označily fyzické tresty jako nejvíce ponižující, bylo 8 dívek a 13 chlapců. Ze 104 respondentů, kteří označili jako největší újmu tresty psychické, bylo 44 dívek a 60 chlapců. Za nejvíce ponižující trest si vybralo zesměšňování 35 chlapců a 28 dívek. V kategorii jiný, se vyslovili pouze 2 respondenti (tj. 2%) a jednalo se v obou případech o zákaz počítače.

Otázka č. 9 – Vnímáte tresty psychické jako mírnější než tresty fyzické?

Graf 15

Graf 16

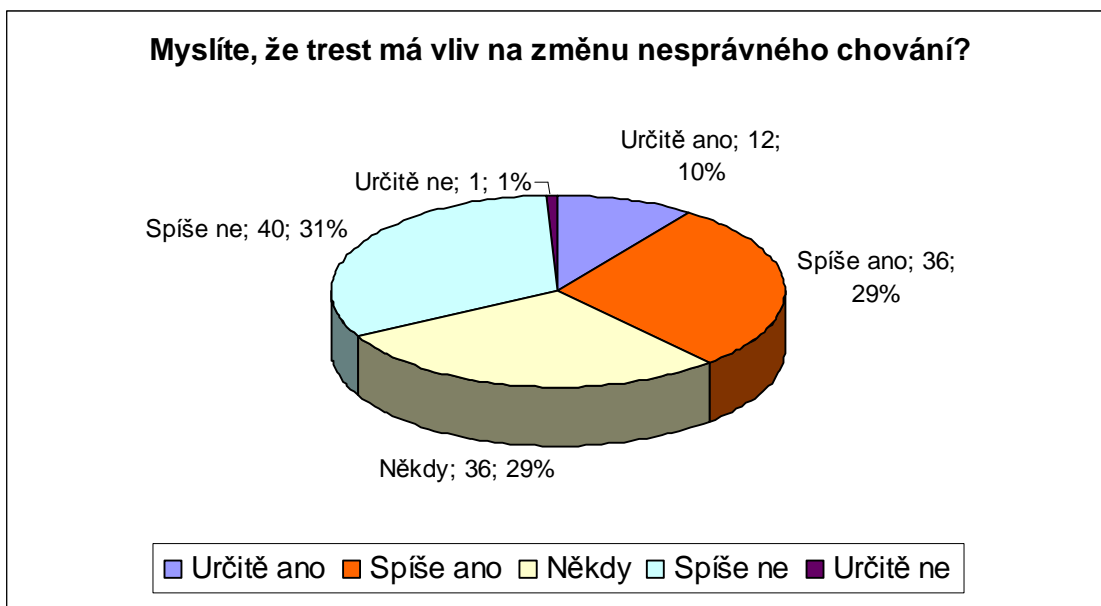

Na tuto otázku odpovídalo všech 125 dětí. Jejich úkolem bylo posoudit, v rámci stanovené škály, k jakému názoru by se v rámci nabídnutých variant přiklonily. Pro „určitě ano“ se nevyjádřil žádný respondent a stejně tak pro „spíše ano“. Pro „někdy“ bylo celkem 6 respondentů (5%), pro „spíše ne“ 49 dětí (39 %) a pro „určitě ne“ 70 dětí (tj. 56 %).

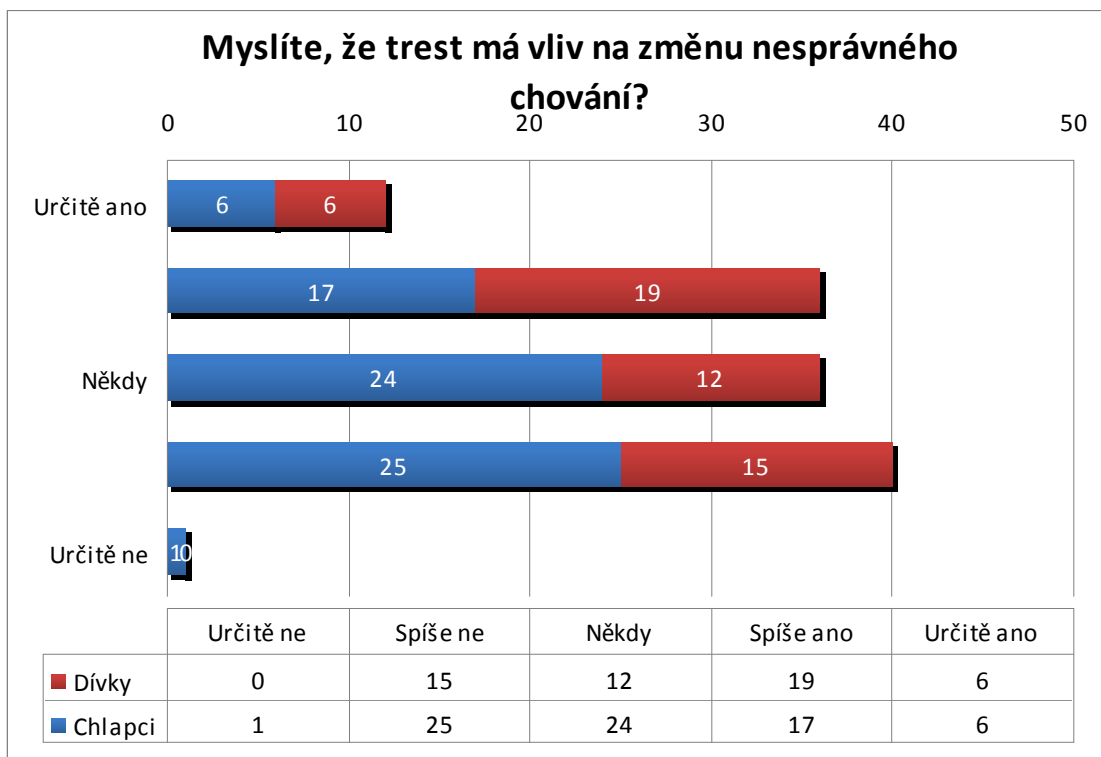
Pro jednotlivé polohy byly stanoveny číselné hodnoty 1 – určitě ano, 2 – spíše ano, 3 – někdy, 4 – spíše ne, 5 – určitě ne. K těm pak byly přiřazeny počty respondentů a na závěr byl vypočítán aritmetický průměr, který činí 4,512. Z tohoto lze vyvodit postoje dětí.

Otázka č. 10 – Myslíte, že trest má vliv na změnu nesprávného chování v žádoucí (správné chování)?

Graf 17

Graf 18

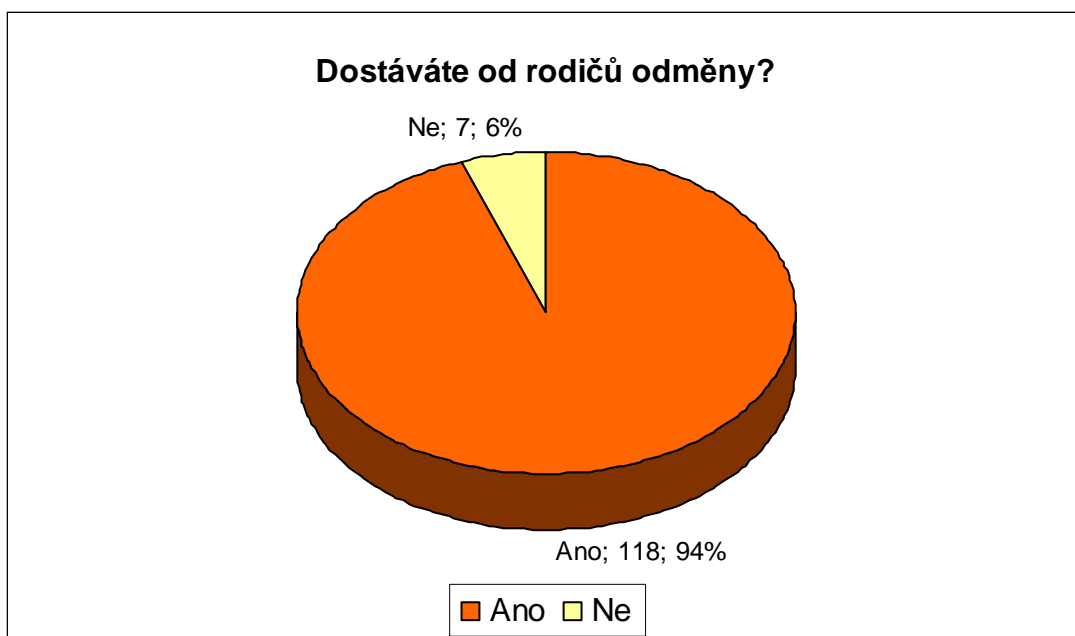
Tuto otázku zodpovídalo 125 dětí. Jednalo se opět o otázku škálovou, která umožňovala respondentům vyjádřit svůj názor na efektivnost potrestání, zda tedy vede trest ke změně nesprávného chování. Odpověď „určitě ano“ odpovědělo 12 dětí (tj. 10 %),

na „spíše ano“ 36 dětí (tj. 29 %), na „někdy“ 36 dětí (tj. 29 %), na „spíše ne“ 40 dětí (tj. 31 %), na „určitě ne“ 1 dítě (1 %).

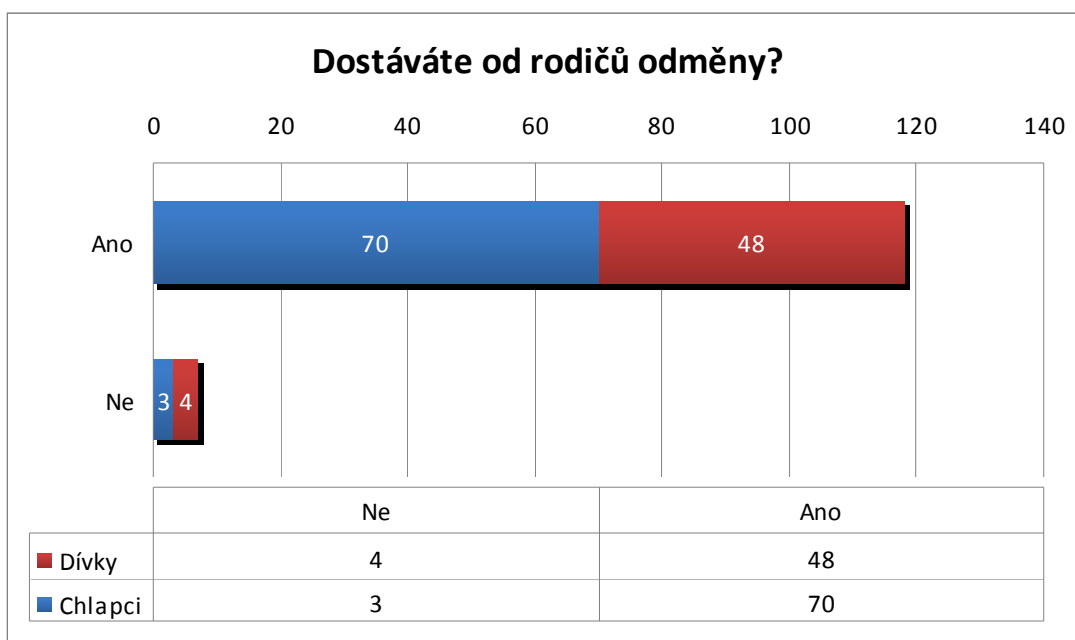
Pro jednotlivé polohy byly stanoveny číselné hodnoty 1 – určitě ano, 2 – spíše ano, 3 – někdy, 4 – spíše ne, 5 – určitě ne. K těm pak byly přiřazeny počty respondentů a na závěr byl vypočítán aritmetický průměr, který činí 2,664. Z tohoto lze vyvodit postoje dětí na danou problematiku.

Otázka č. 11 – Dostáváte od rodičů odměny?

Graf 19

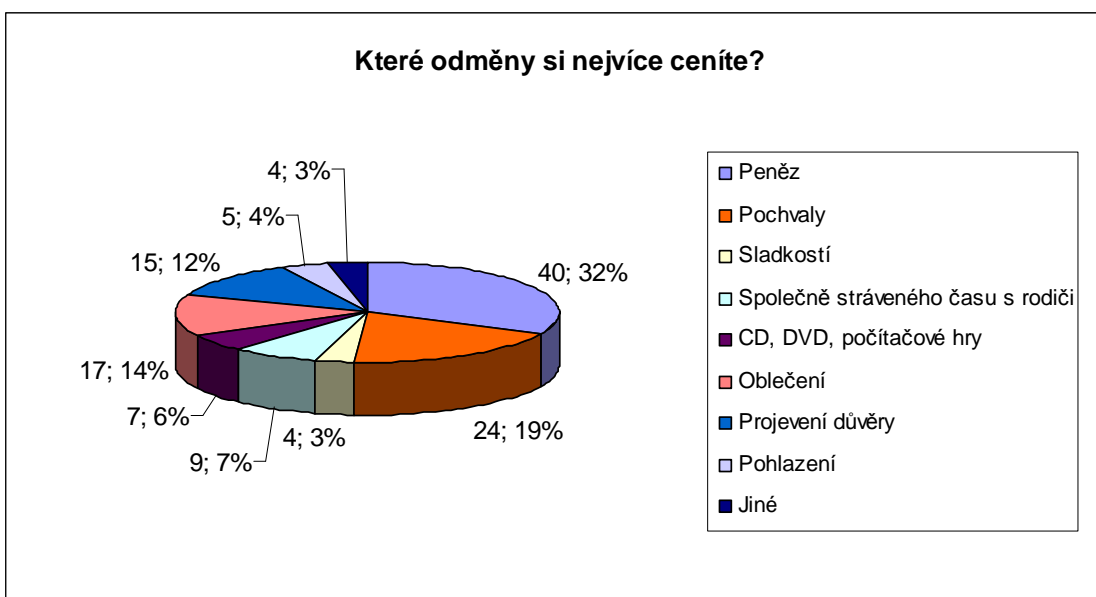
Graf 20

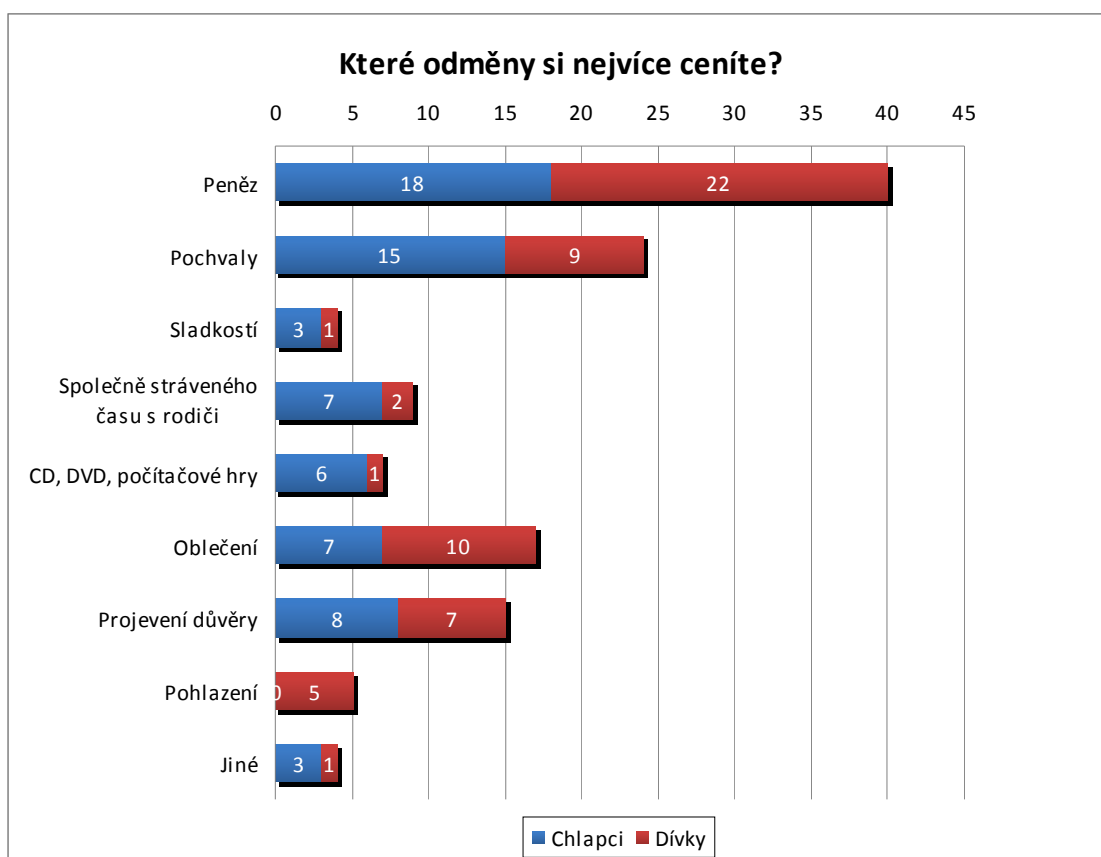
K otázce, zda děti dostávají odměny se vyjádřilo kladně 118 dětí (tj. 94 % všech respondentů), záporně 7 dětí (tj. 6 %). Odměny nedostávají pouze 4 dívky a 3 chlapci.

Otázka č. 12 – Které odměny si nejvíce ceníte?

Graf 21

Graf 22

Na otázku odpovídalo 125 respondentů. Nabídka odměny, které si nejvíce dítě cení, byla postavena tak, aby byly zastoupeny materiální a sociální odměny. Celkem 72 respondentů (tj. 58 %) uvedlo, že si nejvíce cení materiální odměny (peněz, sladkostí, CD, DVD, počítačové hry, oblečení a jiné materiální) a 53 dětí (tj. 42 %) hodnotilo jako nejvíce cennou odměnu sociální (pochvalu, společně strávený čas s rodiči, projevení důvěry, pohlazení). Nejvíce respondentů se vyjádřilo pro materiální odměnu, a to ve formě peněz. Jednalo se o 40 dětí (tj. 32 %). Druhá v pořadí byla odměna sociální, a to pochvala, kterou si vybralo 24 respondentů (tj. 19 %). U odpovědi jiné byly dvě shodné varianty, a to dobré jídlo.

Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza 1:

Rodiče, nebo jiné osoby odpovědné za výchovu, děti staršího školního věku častěji netrestají než trestají.

Tato **hypotéza se nepotvrdila**. K této hypotéze se vztahovaly odpovědi k otázce č. 5 – Používají rodiče (osoby, které vás vychovávají) při vaší výchově tresty? Z celkového počtu 125 respondentů, odpovědělo 84 dětí (tj. 75 %), že „ano“ a 31 dětí (tj. 25 %), že „ne“. Vzhledem k těmto výsledkům nedošlo k potvrzení hypotézy 1.

Hypotéza 2:

Rodiče jako výchovný prostředek používají častěji psychické tresty než tresty fyzické.

Tato **hypotéza se potvrdila**. Tato hypotéza souvisela s výsledky odpovědí na otázku č. 6 – V případě, že jste na 5. otázku odpověděl (a) ano, tak které? Respondenti měli k dispozici 3 možnosti, a to tresty fyzické, psychické nebo obojí. Na tuto otázku odpovídalo 84 dětí. Z tohoto počtu zvolilo fyzické tresty 15 dětí (tj. 18 %), psychické tresty 54 dětí (64 %) a obojí tresty 15 dětí (18 %). Vzhledem k těmto výsledkům došlo k potvrzení hypotézy.

Hypotéza 3:

Děti staršího školního věku považují formy psychického trestání za větší újmu, než formy trestání fyzického.

Tato **hypotéza se potvrdila**. K vyhodnocení této hypotézy sloužily odpovědi na otázky č. 8 – Který trest je z vašeho pohledu nejvíce ponižující? a č. 9 – Vnímáte tresty psychické jako mírnější, než tresty fyzické?

K otázce č. 8 vyjádřilo své stanovisko 125 respondentů. Z tohoto počtu označilo za větší újmu (více ponižující) tresty psychické 104 dětí (tj. 83 %), naproti tomu 21 dětí (tj. 17 %) označilo za více ponižující tresty fyzické. Těchto výsledků jasně vyplývá názor dětí, že tresty psychické jsou z jejich hlediska více ponižující než tresty fyzické a způsobují jim větší újmu.

Toto následně potvrdily i výsledky k otázce č. 9. V rámci škály vybíraly děti odpovědi, které signalizovaly jejich postoje k fyzickým a psychickým trestům. Psychické tresty nejsou jednoznačně dětmi vnímány jako mírnější než tresty fyzické.

Hypotéza 4:

Děti staršího školního věku preferují odměny materiální před odměnami sociálními.

Tato **hypotéza se potvrdila**. K potvrzení této hypotézy sloužily výsledky odpovědí na otázku č. 12 – Které odměny si nejvíce ceníte? Ze 125 respondentů zvolilo 72 dětí (tj. 58 %) materiální odměnu a 53 dětí (tj. 42 %) sociální odměnu.

Hypotéza 5:

Více než polovina dětí staršího školního věku podporuje zákaz fyzických trestů.

Tato **hypotéza se potvrdila**. K této hypotéze se vztahovaly odpovědi na otázku č. 3 – Byl (a) byste pro úplný zákaz fyzických (tělesných) trestů? Odpovídalo 125 dětí. Pro podporu zákazu fyzických trestů se vyslovilo 95 (tj. 76 %) respondentů, proti zákazu 29 dětí (tj. 23 %) a nevím odpověděl pouze 1 respondent (tj. 1 %).

6.4 Prezentace výsledků průzkumu

Výsledky získané průzkumem jsou určitě v mnoha ohledech zajímavé. Potvrdilo se, že fyzické a psychické tresty jsou stále často využívaným výchovným prostředkem rodičů ve vztahu k jejich dětem. Procentuální zastoupení dětí, které jsou nějakým způsobem trestány (tj. 67 %), je poměrně vysoké. Jako nejvíce ponižující trest vnímají děti potrestání a zesměšňování před kamarády, příbuznými. Výsledky potvrdily, že děti více vnímají jako ohrožující tresty psychické, než fyzické, přičemž právě tresty psychické jsou využívány rodiči častěji: v průzkumu uvedlo z celkového počtu 84 dětí, 54 dětí, že jsou trestány psychickými tresty (tj. 64 %), 15 dětí, že jsou trestány jak psychicky, tak i fyzicky (tj. 18 %) a 15 dětí, udává formu fyzického trestání (tj. 18 %). Pro vyjádření vnímání či nevnímání psychického trestu jako mírnějšího než fyzický trest, se v rámci škály vyjadřovali respondenti v oblasti mezi „někdy“, „spíše ne“ a „určitě ne“. Aritmetický průměr hodnot byl pak 4,512, což jasně ukazuje,

že děti nehodnotí tresty psychické jako mírnější než tresty fyzické. Druhá škálová otázka byla zaměřena na hodnocení efektivnosti trestu ze strany dětí. Zde respondenti využili celé řady možností. Aritmetický průměr 2,664 ukázal, že názorově se pohybují respondenti přibližně ve středu škály.

Na druhé straně je pozitivní, že většina rodičů nebo osob odpovědných za výchovu dětí odměňuje (94 %). Předmětem průzkumu však nebylo to, jaký charakter mají převážně tyto odměny, tedy zda se jedná o odměny materiální nebo sociální. Děti však byly dotázány na to, jaké odměny si nejvíce cení. Zde výsledky ukázaly, že si více cení materiálních odměn, než sociálních. Poměrně vysoké procento pak získala odpověď, že si nejvíce cení peněz (40 respondentů, tj. 32 %). Tento výsledek není nijak povzbuzující, protože zobrazuje dnešní náhled mladé generace v oblasti hodnotového žebříčku.

Dalším úkolem bylo zjištění, zda děti staršího školního věku podporují úplný zákaz používání fyzických trestů při výchově dětí. Zde se pro podporu zrušení tělesného trestání vyjádřilo 95 respondentů (tj. 76 %). Proti zrušení trestů bylo 29 dětí (tj. 23 %) a odpověď „nevím“ si vybral pouze jediný respondent (tj. 1 %). K této problematice byla položena ještě doplňující otázka, která měla zjistit názor dětí na to, zda oni hodlají v budoucnosti používat fyzických trestů u svých dětí. Zde nevyužil žádný z respondentů odpovědi „nevím“, není však jasné k jakému názoru se přidal nerozhodnutý respondent, který odpověděl na předchozí otázku, že neví. Jinak však výsledky korespondují s rozložením názorů respondentů na předchozí odpověď, i když samozřejmě nelze vyloučit, že některý z respondentů neodpověděl podle předpokladu, tedy že na předchozí otázku odpověděl, že „ano“ a na následující, že „ne“, a nebo naopak. Průzkumem v této oblasti se zabývalo několik studií, např. v roce 2002 byla realizována mezi dětmi staršího školního věku (žáky pražské základní školy) a rodiči těchto dětí anonymní anketa, jejíž součástí byl také dotaz na to, zda by měly ve výchově existovat tělesné tresty. Celkový počet respondentů byl 1300 (650 rodičů a 650 dětí). Z celkového počtu 650 rodičů se vyslovilo 123 (tj. 19 %) pro variantu, že by tělesné tresty neměly existovat. U dětí se pak přidalo k názoru, že by tělesné tresty neměly existovat 513 respondentů (tj. 79 %). (Vaníčková, 2004, s. 96 -97) Lze říci, že výsledky u dětí jsou porovnatelné (tj. 76 % z průzkumu a 79 % z ankety v roce 2002). Ovšem soubor v roce 2002 byl mnohem větší, a to 1300 respondentů (z toho 650 dětí).

Závěr

Výchovný prostředek, kterým je trest fyzický, psychický nebo zákaz, patří stále v rodinné výchově dětí k velmi používaným opatřením, a to jak ze strany rodičů, tak i osob odpovědných za výchovu.

Přesto, že v rámci různých projektů je propagováno pozitivní rodičovství, bez trestů, ale naopak s použitím odměn, především sociálních, a s nastavením hranic a mantinelů pro dítě, neoslovuje tato problematika širší veřejnost, ale pouze lidi, kteří o toto téma mají sami zájem. Zde vidím velké rezervy, hlavně v zaměření vzdělávacích programů v rámci této oblasti na mládež, a to zejména na děti ve věkové kategorii 13 – 15 let, tedy děti staršího školního věku. Tyto děti už umí formulovat své názory a postoje k aktuálním problémům. Dokáží přemýšlet o svoji budoucnosti.

Ochrana dětí před nepřiměřeným trestáním by měla být více důrazná a záležitostí nás všech. Lidská lhostejnost a nevšímavost již v mnoha případech způsobila následky, které nelze odčinit. Fyzická a psychická újma může dítěti přinést trauma na celý život. Není možné před tímto problémem zavírat oči.

Z průzkumu, který byl provedený právě mezi dětmi staršího školního věku, vyplynulo, že více než 2/3 všech respondentů by podpořily zákaz fyzických trestů při výchově dětí. Přitom téměř stejný počet má zkušenosti s ukládáním trestů vůči své osobě v rámci rodiny. Děti vnímají jako větší újmu tresty psychické, což se potvrdilo vyhodnocením odpovědí na dvě otázky směřující k této problematice.

Pozitivním faktorem, který se objevil v rámci průzkumu, je to, že rodiče využívají jako výchovného prostředku i odměn. V této oblasti však vidím i slabiny ve své práci, protože v rámci průzkumu nebylo zjišťováno, kterých odměn rodiče více využívají, zda materiálních nebo sociálních, a za co jsou poskytovány. Mezi respondenty bylo pouze zjišťováno, které odměny si nejvíce cení. Výsledky nevnímám jako pozitivní, protože nejvíce dětí si cení peněz. Sociální odměny zůstávají v pozadí, což určitě není dobře.

Práce si nebrala za cíl obhajovat tresty jako výchovný prostředek nebo naopak ho úplně zavrhnout. Domnívám se, že pokud dojde ke zrušení používání trestů ve výchově dětí, musí k tomu nejdříve vést změna klimatu v naší společnosti. Je smutnou pravdou, že pro některé rodiče je dítě pouze „módním doplňkem“, pro jiné pouze přítěží nebo zdrojem finančních prostředků. Na dítě si často rodiče neumějí udělat čas, nenaslouchají mu, věří, že pro dítě dělají dost, když ho materiálně zajistí. Když potom jejich „nevděčné“ dítě neplní jejich očekávání, následuje trest. Věřím, že takových rodičů bude stále méně a že trestajících rodičů bude postupně ubývat. V případech, že rodiče nechtějí zvládat svoji rodičovskou roli a užívají vůči svému dítěti nepřiměřených trestů opakovaně, případně již dochází k týrání, je určitě důležité hledat pro dítě jiný, bezpečný domov, kde by ho měli rádi. Zde vidím velký prostor pro propagaci pěstounské péče, která se pro děti může stát novou nadějí.

Cíle práce se podařilo naplnit. Výsledky dám k dispozici jak školám, kde byl provedený průzkum, tak odborníkům, kteří působí v oblasti prevence.

Resumé

Tématem práce jsou postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí.

Práce je rozdělena na část teoretickou, praktickou a závěrečnou. Část teoretická pak zahrnuje pět kapitol. V první jsou popsány základní pojmy z oblasti výchovy, které se vztahují k dětem, k rodinnému prostředí a ke specifickému postavení dětí v rámci naší legislativy. Druhá kapitola je zaměřena na tresty fyzické, jejich charakteristiku, rizika jejich používání ve výchově dětí a možnosti prevence zaměřené na nepřiměřené používání tohoto výchovného prostředku. Třetí kapitola pak popisuje další druh trestů, a to tresty psychické a zákazy. Čtvrtá a pátá kapitola je potom průřezem postojů a názorů na danou problematiku očima našich a zahraničních odborníků v této oblasti. K teoretické části byly připojeny osobní názory, vycházející jak z vlastních zkušeností v oblasti výchovy dětí, tak i z oblasti profesionální. V praktické části jsou popsány cíle průzkumu, charakteristika souboru respondentů, metody průzkumu, hypotézy, a následně výsledky celého průzkumu a vyhodnocení hypotéz. Závěr nastiňuje možnosti využití této práce v rámci prevence a tvorby projektů v oblasti zaměřené na zamezení ukládání nepřiměřených trestů a násilí na dětech.

Anotace

Fyzické a psychické tresty patří mezi výchovné prostředky, které jsou používány v naší společnosti při výchově dětí. V současné době je velmi diskutovanou otázkou úplný zákaz používání tělesných trestů. Teoretická část bakalářské práce obsahuje vysvětlení základních pojmů, které souvisejí s výchovou dětí a zabývá se podrobněji tresty, riziky jejich ukládání a možnostmi uplatnění jiných, více vhodných výchovných prostředků. Vymezuje se zde také úloha odměn. V praktické části jsou shrnuty výsledky průzkumu, který byl proveden mezi žáky 8. – 9. tříd základní školy. Cílem práce je zjistit nejen názory dětí na ukládání trestů, ale hlavně to, zda jsou rodiči více odměňováni, než trestáni. Výsledky práce mohou být využity k větší informovanosti rodičů a odborníků v oblasti výchovy, ale i k nasměrování konkrétních preventivních projektů zaměřených na tuto problematiku.

Klíčová slova

Děti, fyzické tresty, odměny, psychické tresty, rodina, společnost, výchovné prostředky, výchova

Annotation

Physical and mental punishments belong among educational instruments that are used in our society when we bring children up. Nowadays people very often discuss about the whole ban on physical punishments. Theoretical part of bachelor's work consists of explaining of basic terms that are connected with children upbringing. This part also in detail describes punishments, risks of their using and possibilities of using others, more suitable educational instruments. It describes the role of rewards, too. In practical part there are results of the inquiry that was made among the pupils from the 8th and 9th forms in elementary schools. The goal of this work is to find out not only opinions of the children on using of punishments, but mainly the question if children get more rewards than punishments from their parents. The result of this work can be used to inform better parents and educational specialists, but also to prepare concrete projects about these problem.

Keywords

children, physical punishments, rewards, mental punishments, family, society, educational instruments, upbringing

Seznam literatury

Právní předpisy, zákony a vyhlášky

1. Sdělení č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte
2. Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže*, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 141/1961 Sb., *trestní řád*, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

Knihy a monografie

8. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
9. DELAROCHE, P. *Rodiče nebojte se říkat ne*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 144 s. ISBN 80-7178-441-9.
10. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 2. dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 216 s.

11. KAST-ZAHN, A. *Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, 160 s. ISBN 978-80-251-1557-2.
12. KAST-ZAHN, A. *Jak naučit děti pravidlů*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008, 184 s. ISBN 978-80-251-2042-2.
13. KERN, H. a kol. *Přehled psychologie*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999, 296 s. ISBN 80-7178-240-8.
14. KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, 165 s. ISBN 80-7041-135-X.
15. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
16. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 3. dopl.vyd. Praha: Grada Publishing, 1998, 344 s. ISBN 80-7169-195-X.
17. LOVASOVÁ, L., SCHMIDOVÁ K. *Tělesné tresty*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 24 s. ISBN 80-86991-75-X.
18. MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 120 s. ISBN 80-7178-229-7.
19. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003, 108 s. ISBN 80-7178-853-8.
20. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997, 192 s. ISBN 80-7169-587-4.
21. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-07.

22. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 3. vyd. Praha: Portál, 1994, 109 s. ISBN 80-82282-00-3.
23. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti.* 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, 336 s. ISBN 80-7178-853-8.
24. PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika.* 1. vyd. Praha: Universita Karlova, 1994, 71 s.
25. PEKAŘOVÁ, L. *Jak žít a nezbláznit se.* Olomouc: Poznání, 2006, 200 s. ISBN 80-86606-49-X.
26. PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem Krůpěje výchovných moudrostí.* 1. vyd. Praha. Grada Publishing, 2001, 84 s. ISBN 80-247-9063-7.
27. PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZOROVÁ, CH. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu.* 4 vyd. Praha: Portál, 2003, 151 s. ISBN 80-7178-854-6.
28. PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran.* 4. vyd. Praha: Portál, 2000, 156 s. ISBN 80-7178-485-0.
29. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky.* 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
30. ROGGE, J. *Děti potřebují hranice.* 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 136 s. ISBN 80-7178-418-4.
31. ROGGE, J. *Rodiče určují hranice.* 1 vyd. Praha: Portál, 2005, 184 s. ISBN 80-7178-990-9.
32. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie.* 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

33. VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

34. WYCKOFF, J., UNELLOVÁ, B. C. *Výchova bez křiku a pohlavků*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, 164 s. ISBN 80-204-1193-8.

Informace z internetu

35. STEHLÍKOVÁ, D., 2009, Opravdu to bez tělesných trestů nejde?
<http://www.dzamilastehlikova.cz/8378/259/clanek/opravdu-to-bez-telesnych-trestu-nejde/#> dostupné dne: 04.03.2010.

36. KLIMEŠ, J., 2003, Umění rodičovství.
<http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/umenirodicovstvi.htm> dostupné dne: 04.03.2010.

Seznam příloh

1. Dotazník
2. Dopis ředitele ZŠ náměstí. Míru Svitavy
3. Dopis ředitele ZŠ Hradec nad Svitavou
4. Dopis ředitele ZŠ Riegrova Svitavy
5. Dokumentace případu - fotografi

Příloha č. 1

Vážení žáci,

jmenuji se Jitka Říhová, jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice, studijní obor Sociální pedagogika, uskutečňovaném na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií v Brně. V závěru studia zpracovávám bakalářskou práci na téma „Postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí“. Prosím Vás o vyplnění níže uvedeného dotazníku, který je zaměřen na tuto problematiku. Tento dotazník je zcela anonymní, veškeré údaje budou použity pouze pro účely mé práce. Vybranou odpověď označte x.

Děkuji za čas, který strávíte nad vyplněním dotazníku.

1. Pohlaví

- dívka
- chlapec

2. Kolik je vám let?

3. Byl(a) byste pro úplný zákaz fyzických (tělesných) trestů?

- ano
- ne
- nevím

4. Předpokládáte, že budete při výchově svých dětí používat fyzické (tělesné) tresty?

- ano
- ne
- nevím

5. Používají rodiče (osoby, které vás vychovávají) při vaší výchově tresty?

- ano
- ne

6. V případě, že jste na 5. otázku odpověděl **ano**, tak které:

- fyzické (tělesné) tresty
- psychické tresty
- obojí

7. Který důvod je ve vašem případě nejčastější při ukládání trestů? (vyplňujete pokud jste odpovídal(a) na otázku 5 - **ano**)

- špatná známka ve škole
- kouření cigaret
- neuposlechnutí rodiče
- pozdní příchod domů
- lhaní
- nesplnění povinností
- drzé chování
- jiný , uveďte jaký.....

8. Který trest je z vašeho pohledu nejvíce ponižující?

- facka, pohlavek
- potrestání před kamarády, příbuznými - zesměšňování
- klečení v koutě
- výprask rukou
- výprask za pomoci nástroje (např. vařečka, pásek, hadice)
- tahání za vlasy
- zavření do prostoru, ve kterém se necítíte dobře (např. do skříně, sklepa)
- trest domácího vězení
- odmítání ze strany rodičů (nemám tě rád, jdi pryč)
- nemluvení
- jiný uveď jaký.....

9. Vnímáte tresty psychické jako mírnější než tresty fyzické?

určitě ano spíše ano někdy spíše ne určitě ne

10. Myslíte, že trest má vliv na změnu nesprávného chování v žádoucí (správné chování)?

určitě ano spíše ano někdy spíše ne určitě ne

11. Dostáváte od rodičů odměny?

ano
 ne

12. Které odměny si nejvíce ceníte?

peněz
 pochvaly
 sladkostí
 společně stráveného času s rodiči
 CD, DVD, počítačové hry
 oblečení
 projevení důvěry
 pohlazení
 jiné? uveď jaké.....

Děkuji za vyplnění dotazníku.

Příloha č. 2

Vážená paní
Mgr. Věra Hanusová
Základní škola
náměstí Míru 38/73
568 02 Svitavy

Svitavy, dne 08.03.2010

Vážená paní ředitelko,

jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice, studijní obor Sociální pedagogika, uskutečňovaném na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií v Brně.

V závěru studia zpracovávám bakalářskou práci na téma „Postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí“.

Chtěla bych Vás touto cestou požádat o možnost provedení dotazníkového šetření u žáků 8. a 9. třídy. Šetření je anonymní a bude použito jen pro moji bakalářskou práci.

Děkuji, s pozdravem

Jitka Říhová

Vyjádření ředitelky školy:

Souhlasím s provedením dotazníkového šetření v rámci Základní školy Svitavy, náměstí Míru 38/73.

Svitavy, dne 09.03.2010

ZÁKLADNÍ ŠKOLA
Svitavy/nám. Míru 73
PSČ 568 02
IČO: 493 28 271
Mgr. Věra Hanusová

Vážená paní
Mgr. Miroslava Turínská
Základní škola Hradec nad
Svitavou
569 01 Hradec nad Svitavou

Svitavy, dne 09.03.2010

Vážená paní ředitelko,

jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice, studijní obor Sociální pedagogika, uskutečňovaném na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií v Brně.

V závěru studia zpracovávám bakalářskou práci na téma „Postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí“.

Chtěla bych Vás touto cestou požádat o možnost provedení dotazníkového šetření u žáků 8. a 9. třídy. Šetření je anonymní a bude použito jen pro moji bakalářskou práci.

Děkuji, s pozdravem

Jitka Říhová

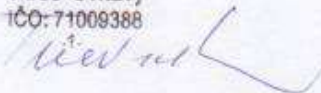
Vyjádření ředitelky školy:

Souhlasím s provedením dotazníkového šetření v rámci Základní školy Hradec nad Svitavou.

Hradec nad Svitavou, dne 10.03.2010

**Základní škola
a mateřská škola**
569 01 Hradec nad Svitavou
okres Svitavy
IČO: 71009388

Mgr. Miroslava Turínská
ředitelka ZŠ Hradec Králové

Příloha č. 4

Mgr. Milena Bařková
Základní škola
Riegrova 600/4
568 02 Svitavy

Svitavy, dne 09.03.2010

Vážená paní ředitelko,

Jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice, studijní obor Sociální pedagogika, uskutečňovaném na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a Institutu mezioborových studií v Brně.

V závěru studia zpracovávám bakalářskou práci na téma „Postoje společnosti k fyzickým i psychickým trestům dětí“.

Chtěla bych Vás touto cestou požádat o možnost provedení dotazníkového šetření u žáků 8. a 9. třídy. Šetření je anonymní a bude použito jen pro moji bakalářskou práci.

Děkuji, s pozdravem

Jitka Říhová

Vyjádření ředitelky školy:

Souhlasím s provedením dotazníkového šetření v rámci Základní školy Svitavy, Riegrova 600/4.

Svitavy, dne 10.03.2010

Mgr. Milena Bařková

ředitelka ZŠ Svitavy, Riegrova 600/4

ZÁKLADNÍ ŠKOLA
SVITAVY, Riegrova 4

Příloha č. 5

Dokumentace případů z evidence oddělení sociálně právní ochrany Městského úřadu ve Svitavách

Obrázek č. 1

Dívka, 11 měsíců, zranění způsobila matka dítěte – opařením při sprchování, matka pravomocně odsouzena k trestu odnětí svobody podmíněně odloženému, následně došlo k osvojení dítěte

Obrázek č. 2

Dívka, 12 měsíců, hematomy po celém těle, matce nebylo prokázáno, nezletilá je v péči otce

